

MAAHANMUUTTAJANUORTEN KIELI-IDENTITEETTI

Suomen kielen

pro gradu -tutkielma

Oulun yliopisto

marraskuu 2014

Heidi Niskanen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja yleistä taustaa	1
1.2. Tutkimuksen tavoitteet	2
1.3. Aikaisempi tutkimus	4
1.4. Maahanmuuttajat Suomessa	6
2. AINEISTO JA METODI	9
2.1. Aineisto	9
2.1.1. Informantit	9
2.1.2. Aineiston keruu	13
2.1.3. Kyselylomake	15
2.2. Kvalitatiivinen tutkimus	16
3. TEORIA	19
3.1. Identiteetin tutkimus	19
3.2. Kieliasenteet ja kieli-ideologiat	22
3.3. Äidinkielen määritelmät	24
3.4. Kaksikielisyys	25
4. ANALYYSI	28
4.1. Kielten osaaminen ja merkitys	28
4.1.1. Äidinkielen osaaminen ja merkitys	28
4.1.2. Suomen kielen osaaminen ja merkitys	34
4.1.3. Muiden kielten osaaminen ja englannin merkitys	38
4.2. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä	40
4.2.1. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä perheen kanssa	40
4.2.2. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä lähtömaassa	42
4.3. Kieli kansallisuuden määrittäjänä	44
4.4. Paine äidinkielen osaamiseen	45
4.5. Äidinkieli muistuttaa juurista ja on osa itseä	46
4.6. Hyötydiskurssi	49
4.7. Monikielisyys	51
4.8. Kaksikielisyys	52
4.9. Kielten tärkeysjärjestys	56
4.10. Äidinkieltä ja suomen kieltä määrittävät luonnehdinnat	57
4.11. Kielten opiskelu koulussa	60
5. PÄÄTÄNTÖ	64
LÄHTEET	69
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja yleistä taustaa

Tutkimusaiheeni on oululaisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Tutkin maahanmuuttajanuorten asenteita suomen kieltä, äidinkieltä ja heidän osaamiaan muita kieliä kohtaan. Lisäksi tutkin, pitävätkö informantit itseään kaksikielisinä, ja miten he suhtautuvat kaksikielisyyteen. Kielentutkimuksen kannalta seikka, joka maahanmuuttajia tutkittaessa nousee esille, on heidän oikeutensa ja mahdollisuutensa toisaalta uuden kielen opetukseen ja toisaalta oman kielen ylläpitoon ja kehittämiseen. Uuden maan kielen oppiminen on tärkeää, sillä vaikka ensimmäinen siirtolaispolvi ei ehkä koskaan kotiudu täysin, on sujuva ja vaivaton kielitaito tärkeää, jotta maahanmuuttajilla on turvaa ja parempi tasa-arvo syntyperäisten suomalaisten kanssa. Kaikessa S2-tutkimuksessa on yleensäkin aina taustalla myös suomenoppijan oma äidinkieli, koska sen vaikutus oppijan kieleen on niin merkittävä ja syvälinen. (Martin 1999: 161, 166, 174.)

Suomessa asuessaan maahanmuuttajanuori alkaa todennäköisesti käyttää koko ajan enemmän suomen kieltä ja vähemmän omaa äidinkieltään. Usein äidinkieltä käytetään vain oman perheen ja pienen yhteisön kesken. Tästä voi ajan kuluessa seurata se, että maahanmuuttajalapsen osaavat vanhempinsa äidinkieltä heikosti. (Nuolijärvi 1991: 28.) Jotta äidinkielen taito pysyisi yllä, sitä olisi kuitenkin käytettävä, kehitettävä, ja sen olisi oltava mukana arjessa. Äidinkielen osaaminenkaan ei ole taito, jonka kerran opittuaan aina osaisi. Monet lapsina Suomeen tulleet maahanmuuttajanuoret osaavatkin kertoa tilanteista, joissa he huomaavat tulevansa paremmin toimeen suomen kielellä kuin omalla äidinkielellään. (Lehtonen 2008: 114.) Äidinkielen ylläpitäminen olisi kuitenkin tärkeää, sillä ihminen on yleensä eniten oma itsensä äidinkielellään. Monilla äidinkieli säilyy myös kielenä, jolla on helpointa ilmaista tunteitaan. (Skutnabb-Kangas 1988: 49.)

Maahanmuuttajan suhtautuminen suomen kieleen voi varsinkin aluksi olla välineellistä, koska hän tarvitsee kieltä apuvälineenä arkipäiväisistä tilanteista selviämiseen (Iskanus 2002: 208). On myös hyvä muistaa, ettei maahanmuuttajataustainen nuori ole itse valinnut käyttämään suomen kieltä vaan yhteiskunta on käytännössä valinnut sen hänelle, koska esimerkiksi koulunkäyntikieli on suomi. Yleisesti ottaen kaksikieliset ihmiset suhtautuvat monesti toiseen kieleensä niin, että se tuntuu heistä kylmemmältä, köyhemmältä,

vähemmän ilmaisuvoimaiselta ja vieraammalta kuin äidinkieli. Toista kieltä opiskellessa kieltä kohtaan voi olla kriittisempi kuin äidinkieltä kohtaan, koska toinen kieli opitaan vanhempana ja sen opiskelua kohtaan ei ole olemassa samanlaista sisäistä pakkoa kuin äidinkielen opettelua kohtaan on. (Skutnabb-Kangas 1988: 38, 49.) Kuitenkin kyetäkseen integroitumaan kunnolla Suomeen ja samastumaan suomalaisiin, maahanmuuttajan olisi opeteltava suomen kieltä. Suomessa kielellä on sopeutumisen kannalta tärkeä merkitys, sillä vaikka Suomessa pärjäisi englannin kielelläkin, suomalaisuutta kuitenkin määrittää usein juuri suomenkielisyys (Martin 2002: 47).

Valitsin tämän aiheen, koska kiinnostuin suomi toisena kielenä -opetuksesta, kun aloitin sen sivuaineena. Nyt olen työskennellyt viimeisen reilun vuoden ajan maahanmuuttajien suomen kielen opettajana, mistä olen saanut myös käytännön näkökulmaa aiheeseen. Aihe kiinnostaa minua myös ajankohtaisuutensa vuoksi. Myös muut opettajat kuin S2-opettajat kohtaavat työssään yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Maahanmuuttajaoppilaiden määrän huomattava kasvu on ollut merkittävimpiä muutoksia suomalaisessa koulussa 2000-luvun aikana (Hakulinen, Kalliokoski, Kankaanpää, Kaner, Koskenniemi, Laitinen, Maamies & Nuolijärvi 2009: 85). Pääkaupunkiseudulla on jo kouluja, joiden oppilaista maahanmuuttajataustaisia on yli 20 prosenttia (Lehtonen 2008: 103).

Minulla ei ole omakohtaista kokemusta maahanmuutosta tai kaksikielisydestä. Tutkijana tutkin siis aihetta ulkopuolisin silmin. Ulkopuolisuudesta voi olla tutkijalle sekä etua että haittaa. Toisaalta aiheeseen on helpompi suhtautua objektiivisesti, kun se ei ole henkilökohtainen asia, mutta toisaalta myös informanttini ovat varmasti ymmärtäneet, että minä en kuulu maahanmuuttajien kategoriaan, vaan olen tullut tavallaan ulkopuolelta kyselemään heiltä heidän henkilökohtaisista asenteistaan.

1.2. Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaisia kielestä puhumisen tapoja eli diskursseja informantit käyttävät äidinkielestään ja suomen kielestä ja millaisia merkityksiä maahanmuuttajanuoret antavat omalle äidinkielelleen ja suomen kielelle. Tutkin tätä esimerkiksi kyselylomakkeisiin kirjoitettujen luonnehdintojen ja nimeämisten kautta, joista

voin tehdä päätelmiä informanttien asenteista ja käsityksistä. Tutkin myös, miten sukupuoli, ikä ja Suomessa asumisen aika vaikuttavat siihen, miten informantit suhtautuvat suomen kieleen ja omaan äidinkieleensä. Lisäksi tutkin, pitävätkö vastaajat itseään kaksikielisinä ja miten he suhtautuvat kaksikielisyyteen. Lopuksi aion tehdä alustavia päätelmiä siitä, millainen vastaajien kieli-identiteetti on.

Tutkimuskysymykset:

1. Pitävätkö vastaajat itseään kaksikielisinä, ja onko se heidän mielestään etu vai haitta?
2. Miten vastaajat luonnehtivat äidinkieltään ja suomen kieltä ja millaiset diskurssit aktivoituvat heidän kirjoituksissaan äidinkielestä ja suomen kielestä?
3. Mikä on muiden kuin äidinkielen ja suomen kielen merkitys vastaajien elämässä, erityisesti englannin kielen merkitys?
4. Miten vastaajat suhtautuvat äidinkielen ja suomen kielen opiskeluun koulussa?
5. Millainen vastaajien äidinkielen taito on?

Uskon, että suurin osa vastaajista pitää itseään kaksikielisinä, koska he kuitenkin elävät kaksikielisessä ympäristössä, ja heidän kotikielensä on eri kuin koulukielensä. Uskon suurimman osan pitävän kaksikielisyyttä etuna. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voi odottaa, että vastaajat luonnehtivat äidinkieltään positiivisemmin ja lämpimämmin, kun taas suomen kieli on etäisempi, ja sillä on enemmän välineellistä merkitystä. Ajattelen, että englannin kielellä on vastaajille merkitystä, osa vastaajista on Suomesta tullut, ja voi esimerkiksi osata englantia vielä tällä hetkellä paremmin kuin suomea ja kenties käyttää sitä apuna Suomessa. Aikaisemman tutkimuksen perusteella tytöt suhtautuvat yleensä äidinkielen opiskeluun myönteisemmin kuin pojat. Äidinkielen taidon voisi olettaa olevan sitä parempi, mitä vähemmän aikaa vastaaja on ollut Suomessa.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella äidinkieleen suhtaudutaan usein emotionaalisemmin ja sillä nähdään identiteettifunktio, kun taas toinen kieli saa välineellisen arvon. Esimerkiksi Unkarissa asuvien suomalaisten kielikäsityksiä tutkineen Mari Kurikan (2004: 34, 73) informanteista 13 (24:stä) kertoo suomen kielen tulleen heille tärkeämmäksi Unkarissa asumisen aikana. Muutenkin hänen aineistostaan erottuu selvästi kielten roolien jakautuminen siten, että unkarin kieltä pidetään välineenä, kun taas suomen kieleen suhtaudutaan emotionaalisemmin tai sillä nähdään olevan identiteettifunktio. Samoin Iso-Britanniassa asuvien suomalaisten kielikäsityksiä tutkinut Tiina Polvi sai

tutkimustulokseksi (2007: 63, 67), että Informantit rakentavat suomen kielestä diskursseja äidinkielenä, tunnekielenä, itseilmaisun kielenä, identiteettinä ja kielen arvottamisena. Englannin kielestä informantit taas rakentavat diskursseja käyttö- ja ajattelukieleinä, välineenä ja kielen arvottamisena.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Suomessa asuvien maahanmuuttajien kieli-identiteettiä on aikaisemmin tutkinut esimerkiksi Sanna Iskanius väitöskirjassaan *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti* (2006). Iskaniuksen tutkimuksessa (2006: 135) kävi ilmi, että iällä, äidinkielellä, kansalaisuudella tai koulunkäynnillä Suomessa ei ollut yhteyttä kieliasenteisiin. Sen sijaan asennoitumiseen venäjän kieltä kohtaan vaikuttivat muun muassa sukupuoli, opiskelupaikka, perheen ja ystävien kanssa käytetty kieli, äidin Venäjän kansallisuus, vierailut kotimaahan ja kotikaupunki. Naisten asenteet olivat myönteisempiä venäjän kieltä kohtaan kuin miesten, samoin lukiolaisten myönteisempiä kuin ammattikouluisten. Vierailujen yhteys asenteisiin oli yllättävä sikäli, että vähintään kerran kuukaudessa kotimaassaan käyvät asennoituivat venäjän kieleen kielteisemmin kuin vähintään kerran vuodessa vierailevat. Suomen kieleen asennoituvat myönteisemmin alle kolme vuotta Suomessa asuneet kuin yli viisi vuotta Suomessa asuneet. Yleisesti kieliasenteet venäjää kohtaan olivat hyvin myönteiset ja suomea kohtaan neutraalit. Suomen kieleen liitettiin hyötynäkökulma, mikä viittaa siihen, että opiskelijoiden mielestä kieltä on osattava yhteiskunnassa pärjätäkseen.

Identiteettitutkimuksessa on kieli-identiteetin lisäksi tutkittu muun muassa etnistä identiteettiä. Esimerkiksi Lotta Haikkola on tutkinut toisen sukupolven maahanmuuttajanuorten transnationaalisuutta ja etnistä identiteettiä (2012). Jyväskylän yliopistossa valmistuneita, lähellä omaa aihettani olevia pro gradu -tutkielmia ovat esimerkiksi Eve-liina Sirkeisen tutkielma, jonka aihe on monikielisen perheen monikielisyysdiskurssi identiteetin rakentajana (2008) ja Hanni Salon tutkielma jyvaskyläläisten maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten kokemuksista monikielisydestä resurssina (2008).

Kieli-identiteettiä on aikaisemmin tutkittu myös suomenruotsalaisten, saamelaisten ja meänkielisten näkökulmasta. Lisäksi on tehty useita ulkosuomalaisten kieli-identiteettiä

käsitteleviä tutkielmia. Harri Mantila on käynnistänyt Oulun yliopistossa projektin *Tietoisuus, kieli ja identiteetti*, johon liittyvien pro gradu -tutkielmien tuloksia olen verrannut omiin tuloksiini tässä tutkielmassa.

Ulkosuomalaisia on tutkinut esimerkiksi Matti Reinikka, joka tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan (2007) ruotsinsuomalaisten suhtautumista suomen kieleen. Hänenkin informanttinsa ovat siis ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttajia. Marjukka Lapalainen taas on tutkinut Yhdysvalloissa asuneiden suomalaisten käsityksiä suomen kielestä (2002). Tiina Polvi tutki britanniansuomalaisten kansallista ja kielellistä identiteettiä pro gradu -tutkielmassaan (2007) ja Mari Kurikka puolestaan unkarinsuomalaisten kielellistä ja kansallista identiteettiä (2013). Kurikka on kysynyt informanteiltaan hyvin samantapaisia kysymyksiä kuin itse kysyin omilta informanteiltani. Hän on kuitenkin tutkinut kieli-identiteetin lisäksi myös kansallista identiteettiä, kuten useissa muissakin maahanmuuttajia käsittelevissä tutkimuksissa on tehty. Oma tutkimukseni keskittyy kuitenkin suurelta osin kieli-identiteettiin. Tiina Vallo tutki vironsuomalaisten opiskelijoiden kielellistä akkulturaatiota ja identiteettiä pro gradussaan (2007).

Kaikkien edellä mainittujen tutkielmien informantit ovat maahanmuuttajia, joskin heidän äidinkieltensä on suomi. Näiden informanttien tilanne on kuitenkin osittain erilainen kuin omilla informanteillani. Omat informanttini ovat vielä lapsia ja nuoria, kuten kerroin luvussa 2.1.1. Informantit. Toiseksi toiseen maahan muuttamisen syyt ovat erilaiset, koska kukaan omista informanteistani ei ole muuttanut Suomeen esimerkiksi työn, opiskelupaikan tai puolison perässä. Muuton syyt saattavat vaikuttaa kieleen identifioitumiseen, koska ne voivat vaikuttaa siihen, onko muutto lähtökohtaisesti pysyvä vai väliaikainen. Kuitenkin ulkosuomalaisia käsitelleiden tutkielmien tutkimuskysymykset ovat niin samankaltaisia kuin omassa tutkielmassani, että ne toimivat erittäin hyödyllisinä vertailukohtina.

Vähemmistökielten puhujien asenteita kieliään kohtaan on tutkinut esimerkiksi Elina Kangas, jonka pro gradu (2012) käsitteli nuorten aikuisten meänkielen puhujien suhtautumista omaan kieleensä. Kangas on käyttänyt Tove Skutnabb-Kankaan äidinkielen määritelmiä tutkielmassaan aika pitkälti samoin kuin minä teen omassa tutkielmassani, vaikka hänellä ne ovatkin vielä keskeisemmässä osassa tutkielmaa. Myös Laura Arolan tutkimuskohteena oli Ruotsin torniolaaksolaisten suhde suomeen ja meänkieleen (2004).

Anna-Kaisa Räisänen puolestaan tarkasteli kveenien kielellistä identiteettiä (2006). Näidenkin pro gradujen informantteja yhdistää omiini se, että he ovat ainakin jossain määrin kaksikielisiä ja yksi heidän kielistään on vähemmistökielenä ympäröivässä yhteiskunnassa.

Hanna-Kaisa Holmi tutki pro gradu -tutkielmassaan (2008) suomenkielisten syntyperäisten suomalaisten kieliasenteita suomen kieltä kohtaan. Hänen informanttinsa eivät ole maahanmuuttajia, ja he ovat yksikielisiä. He ovat kuitenkin hyvin saman ikäisiä (15–16-vuotiaita) kuin omat informanttini.

Kieli-identiteettiä on aikaisemmin tutkittu myös yhteiskuntatieteiden puolella. Sosiologit ovat tarkastelleet kieliasenteita ennemminkin yhteisöjen näkökulmasta kun taas sociolinguistit ja sosiaalipsykologit ovat tutkineet kieliasenteita nimenomaan yksilöiden tai tiettyjen ihmisryhmien näkökulmasta. (Kalaja 1999: 48–49.) Yksilötason kaksikielisydestä ei Suomessa kuitenkaan ole kovin paljoa tutkimusta, sillä kaksikielisyyttä on tutkittu enemmän yhteisön näkökulmasta. Tietoa siitä, miten maahanmuuttajien kielitaito ja kaksikielisyys kehittyvät, tarvitaan paljon lisää, jotta voidaan tukea koulutuksen tavoitetta eli kaksikielisyyteen kasvamisesta. (Martin 1999: 167.)

1.4. Maahanmuuttajat Suomessa

Suurin vieraskielisten ryhmä Suomessa vuonna 2013 oli venäjää äidinkielenään puhuvat, joita oli 66 379 henkilöä. Seuraavaksi suurimmat vieraskieliset ryhmät olivat vironkieliset (42 936), somalinkieliset (15 789), englanninkieliset (15 570) ja arabiankieliset (13 170). Muun kuin suomen, ruotsin tai saamenkielisten osuus on kasvanut moninkertaiseksi viimeisten kolmenkymmenenvuoden aikana: vuonna 1980 vieraskielisiä oli 9146, kun heitä vuonna 2010 oli 224 388 henkilöä. Vuonna 2013 Suomeen muutti 23 873 ulkomaiden kansalaista. (Tilastokeskus: väestörakennetilastot.)

Oulun asukasluku oli vuoden 2013 lopussa 193 798 henkeä. Ulkomaiden kansalaisten osuus väkiluvusta oli 2,4 prosenttia. Koko maassa ulkomaiden kansalaisten osuus oli 3,8 prosenttia. (Tilastokeskus: kuntatiedot.) Lukumäärällisesti Oulussa oli vuonna 2013

muun kuin suomen, ruotsin tai saamenkielisiä asukkaita 5976 (Oulun kaupunki 2014: 47).

Vieraskielisten oppilaiden (äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi, saame, romani tai viittomakieli) lukumäärä peruskoulujen 1.–9.-luokilla ja lisäopetuksessa oli 20 801 oppilasta vuonna 2010, mikä tarkoittaa 3,9 prosenttia kaikista oppilaista. Vieraskielisten oppilaiden osuus on kasvanut viime vuosina, sillä vuonna 2005 luku oli neljänneksen pienempi, kun vieraskielisiä oppilaita oli 15 737. (Tilastokeskus & Opetushallituksen WERA-web raportointipalvelu.) Vieraskielisiä peruskoululaisia oli vuoden 2008 lopussa eniten venäläisiä, sitten somalialaisia, virolaisia, albanialaisia ja arabiankielisiä (Opetushallitus).

Omaa äidinkieltään opiskelleita oli syksyllä 2012 eniten venäjää äidinkielenään puhuvia, joita oli 4056. Toiseksi eniten oli somalia äidinkielenään puhuvia, jota oli 2199. Kolmanneksi eniten oli arabiaa opiskelleita (1154). Kaikkiaan muuta kuin suomea äidinkielenään opiskeli 13 914 oppilasta. Yhteensä oman äidinkielen opetusta järjestettiin syksyllä 2012 54 eri kielestä. Näihin lukuihin on laskettu erillisen valtionavun turvin järjestetty maahanmuuttajien, saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden äidinkielen opetus perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa, sekä suomen- tai ruotsinkielisten kieli- taidon ylläpitämiseen tähtäävä opetus. (Opetushallitus)

Maahanmuuttajat opiskelevat Suomessa suomea toisena kielenä, kuten myös Suomessa tilapäisesti asuvat opiskelijat ja töihin tulleet. Suomi toisena kielenä -oppiainetta on opetettu 1980-luvun loppupuolelta alkaen kaikenlaisissa oppilaitoksissa peruskouluista yliopistoihin. Kevästä 1996 sen on voinut kirjoittaa omana aineenaan ylioppilaskirjoituksissa. Lisäksi suomea toisena kielenä opiskelevat ne syntyperäiset suomalaiset, joille se ei ole äidinkieli, kuten ruotsinkieliset, viittomakieliset, saamenkieliset ja jotkin muut vähemmistöryhmät. (Martin 1999: 166–167, 172.)

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus on kasvanut Oulun kouluissa tasaisesti viime vuosina (Oulun kaupunki 2014: 16). Kuitenkin se on vielä vähäinen, sillä vieraskielisten oppilaiden (äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi tai saame) osuus esi- perus- ja lisäopetuksessa oli 2 prosenttia Pohjois-Suomen aluehallintoviraston alueella vuonna 2012 (Tilastokeskus). Lukuvuonna 2011–2012 Oulun kaupungin kouluissa opiskeli 391

oppilasta, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Jos maahanmuuttajaoppilaalla ei ole riittävästi suomen kielen taitoa yleisopetuksen ryhmässä opiskeleseen tai jos hän muuttaa Suomeen kouluikäisenä, hän opiskelee yleensä ensin noin vuoden ajan perusopetukseen valmistavassa ryhmässä. Sen jälkeen hän siirtyy yleisopetuksen ryhmään, mutta jatkaa suomen äidinkielenä tuntien sijasta suomen toisena kielenä -opiskelua. Suomi toisena kielenä -opetusryhmiä löytyy Oulun kaupungista lähes jokaisesta peruskoulusta. Lukuvuonna 2011–2012 Oulun kaupunki järjesti oppilaan oman äidinkielen opetusta 15 eri kielestä. (Oulun kaupunki 2014: 16.)

2. AINEISTO JA METODI

2.1. Aineisto

2.1.1. Informantit

Olen kerännyt tutkimusaineistoni kyselylomakkeilla (Liite 1). Vastausten analyysissä olen käyttänyt muuttujina vastaajien ikää, sukupuolta ja Suomessa asumisen aikaa. Aineisto koostuu 48 kyselylomakkeesta. Seitsemän vastaajista on syntynyt Suomessa. Aineisto on kerätty kahdeksasta oululaisesta peruskoulusta marraskuun 2011 ja toukokuun 2012 välillä. Olen kerännyt tutkimusaineiston peruskoulun suomi toisena kielenä -opetusryhmiltä. Valitsin vastaajiksi sellaisia maahanmuuttajataustaisia nuoria, jotka käyvät muiden oppiaineiden tunneilla, mutta äidinkielen tuntien sijaan S2-opetuksessa.

Vastaajien taustatiedot olen koonnut liitteeksi (Liite 2). Vastaajat ovat 11–18-vuotiaita. Heidän keski-ikänsä on noin 15 vuotta. Suomeen itse muuttaneet vastaajat ovat asuneet Suomessa reilusta vuodesta 17:ään vuotta. Keskimäärin vastaajat ovat asuneet Suomessa noin 6 vuotta. Yksi ei muistanut tarkasti, montako vuotta hän on asunut Suomessa, mutta tiesi muuttaneensa alle kouluikäisenä. Suomessa viisi vuotta tai vähemmän aikaa asuneita on 19 ja yli viisi vuotta asuneita on 22, mihin ei ole laskettu seitsemää Suomessa syntynyttä. Tyttöjä on 25 ja poikia 23 vastaajaa. 15-vuotiaita tai nuorempia informantteja on 19 ja yli 15-vuotiaita 22. Suomessa syntyneistä informanteista kuusi on alle 15-vuotiaita ja yksi yli 15-vuotias. Jätin aineistosta pois kaksi vastaajaa, joiden isä on suomalainen.

Olen jaotellut analyysiluvut niin, että osassa käsittelen suoraan jotakin kyselylomakkeen kysymystä ja siihen saamiani vastauksia. Monissa näistä luvuista olen käyttänyt muuttujia tulosten analysoinnissa. Kun olen käyttänyt muuttujia vastausten analyysissä, olen tarkastellut Suomessa syntyneitä vastaajia omana ryhmänään, jonka vastauksia olen verrannut muiden informanttien vastauksiin. Olen pitänyt heidät niin tiukasti omana ryhmänään, ettei heidän vastauksiaan ole laskettu mukaan sukupuoli- ja ikäryhmiin. Osa analyysin luvuista perustuu sen sijaan vastauksista esiin nouseviin diskursseihin, joita on koottu useampaan kysymykseen tulleista vastauksista. Diskurssien esittelyn ja analysoinnin yhteydessä en ole välttämättä tarkastellut niitä lainkaan muuttujien kautta, vaan analysoin yleisesti, millaisia diskursseja aineistosta nousee esiin. Joissain luvuissa

olen laskenut, kuinka moni informantti on vastannut esimerkiksi olevansa kaksikielinen tai haluavansa opiskella äidinkieltä koulussa. Kvantifointi sopi parhaiten sellaisten lukujen yhteyteen, jotka perustuvat suoraan johonkin kyselylomakkeen kysymykseen. Sen sijaan niiden lukujen kohdalla, joissa olen yhdistellyt eri kysymysten vastauksia, kvantifoinnin ongelmana oli se, etteivät kaikki informantit ole kommentoineet asiaa millään tavalla.

Informantit puhuvat 17:ää eri äidinkieltä. Viisi vastaajaa on ilmoittanut äidinkieli-kohtaan kaksi äidinkieltä. Selvästi eniten on somalia äidinkielenään puhuvia informantteja, joita on 12. Toiseksi eniten on vietnaminkielisiä (6) ja kolmanneksi eniten thainkielisiä (5). Somalian, Thaimaan ja Vietnamin lisäksi vastaajia tai heidän vanhempiaan on tullut Venäjältä, Irakista, Sudanista, Turkista, Kosovosta, Serbiasta, Espanjasta, Italiasta, Brasiliasta, Afganistanista ja Ugandasta. Vastaajat ovat tietysti voineet asua useammassa maassa ennen Suomeen tuloa. Kyselyssä kysyttiin vain vastaajan äidinkieltä ja vastaajan ja hänen vanhempiansa kansalaisuutta. Jotkut vastaajista ovat sisaruksia keskenään, mutta en ole ottanut sitä mitenkään huomioon analyysissa.

Suomessa syntyneiden informanttien mukaan ottamista voi pitää hieman ongelmallisena siltä kannalta, että tässä tutkimuksessa tutkitaan ensisijaisesti maahanmuuttajanuorten kieli-identiteettiä, eivätkä Suomessa syntyneet maahanmuuttajataustaiset vastaajat kuulu itsestään selvästi tähän ryhmään. Koko ikänsä Suomessa asuneiden nuorten asenteet ovat kuitenkin mielestäni myös kiinnostavia, ja olen päätenyt ottamaan heidät mukaan ja tehnyt alustavaa vertailua siitä, eroavatko heidän asenteensa jotenkin Suomeen itse muuttaneiden vastaajien asenteista. Olisi ollut hyvä, jos Suomessa syntyneitä vastaajia olisi ollut vähän enemmän, mutta heitä ei ollut enempää vierailmissani ryhmissä. Voi olla, että kouluissa olisi ollut enemmänkin Suomessa syntyneitä maahanmuuttajataustaisia oppilaita, mutta he eivät välttämättä osallistu suomi toisena kielenä -tunneille, vaan ovat valinneet suomi äidinkielenä -tunnit. Tällaisia oppilaita minun olisi ollut kuitenkin aika vaikea tavoittaa. Lisäksi kuusi seitsemästä Suomessa syntyneestä vastaajasta on 12–13-vuotiaita, eli he ovat nuorempia kuin aineistoni vastaajat keskimäärin.

Esimerkkivastauksissa käyttämäni merkintätavan (esim. T15somalii4) ensimmäinen kirjain kertoo vastaajan sukupuolen, ensimmäinen numero iän, sitten olen kirjoittanut äidinkielen ja joissakin tapauksissa myös lähtömaan sekä lopuksi Suomessa asutun ajan

vuosina. Monet vastaajista ovat kirjoittaneet Suomessa asutuksi ajaksi esimerkiksi *melkein neljä vuotta* tai *kesällä viisi vuotta*, mutta olen pyöristänyt näissä tapauksessa vuodet alaspäin tasalukuihin, jotta merkintätavat pysyisivät selkeämpinä. Kansalaisuuden olen kirjoittanut, jos sitä ei pysty päättämään äidinkielestä. Esimerkiksi kaikki somalin tai venäjänkieliset ovat Somaliasta tai Venäjältä kotoisin, joten en ole kirjoittanut äidinkielen lisäksi lähtömaata heidän vastauksiensa yhteyteen. Sen sijaan esimerkiksi arabiankielisiä informantteja on useammasta eri maasta, ja joidenkin informanttien äidinkielestä on hankala päätellä lähtömaata, jolloin olen kirjoittanut sen sulkuihin. Lähtömaalla ei sinänsä ole suurta merkitystä tutkimuksessani, koska en ole oikeastaan tarkastellut informanttien etnistä identiteettiä vaan keskityn kieliin.

Lotta Haikkola (2012: 14, 50) on laskenut väitöskirjassaan toisen sukupolven maahanmuuttajiin kaikki alle kouluikäisenä Suomeen muuttaneet maahanmuuttajat. Tällaisen määrittelyn mukaan aineistossani olisi varsin paljon toisen polven maahanmuuttajia. Pienenä lapsena Suomeen muuttaneiden laskemista toiseen sukupolveen voidaan perustella sillä, etteivät he itse välttämättä muista muuttoa. Toisen sukupolven erottaakin ensimmäisestä se, ettei heillä ole välitöntä kokemusta maasta- ja maahanmuutosta ja entisen elämän taakse jättämisestä. Sen sijaan he ovat kasvaneet kahden tai useamman maan välille levittäytyvässä kontekstissa sidoksissa sekä suomalaisen että johonkin toiseen yhteiskuntaan.

Suomessa syntyneen toisen sukupolven kuulumisen maahanmuuttajien kategoriaan voi kyseenalaistaa jo senkin takia, etteivät he ole maahanmuuttajia, koska he eivät ole muuttaneet mihinkään. Toisaalta Haikkola toteaa (2012: 8, 22), ettei maahanmuuttajan konstruoitu kategoria viittaakaan niinkään muuttamiseen, vaan siihen vierauden tunteeseen, joka ei näytä katoavan vielä toisessakaan sukupolvessa. Toinen sukupolvi ei Haikkolan tutkimuksen mukaan voi myöskään vapaasti määritellä etnisiä identiteettejään, vaan ne ovat riippuvaisia paikallisista rakenteista, luokittelujärjestelmistä, sosiaalisista rajanveidoista ja historiallisista tavoista määritellä meitä ja muita. Koska kaikki ihmiset ovat jossakin suhteessa annettuihin, pakotettuihin ja omaksuttuihin identiteetteihin, voidaan identiteettiin liittyviä kysymyksiä *kuka olen* ja *mihin kuulun* käyttää yhtenä näkökulmana tarkasteltaessa yhteiskunnallisia muutoksia, ryhmien välisiä suhteita ja yksilön asemaa näissä muutoksissa (Pietikäinen ym. 2002: 9).

Maahanmuuttaja, maahanmuuttajataustainen ja toinen sukupolvi -termit ja kategoriat viittaavat ennen kaikkea siihen elämänhistorialliseen tapahtumaan, että henkilö tai hänen perheensä on muuttanut maasta toiseen. Tutkimuksessa ei voida tehdä ennakkoletuksia siitä, minkälaisia vaikutuksia sillä on ollut henkilön subjektiiviseen identiteettiin. Luokittelut eivät myöskään sinällään kerro mitään henkilön integroitumisesta suomalaisen yhteiskuntaan, kulttuurista tai kokemuksista Suomessa tai lähtömaassa. Kategoriat sisältävät hyvin erilaisia ihmisiä, joita voivat erottaa toisistaan esimerkiksi lähtömaa, muutto-ikä, sukupuoli, luokka-asema sekä heidän henkilökohtaiset persoonan ja elämänpääpiirteensä, jotka vaikuttavat siihen, mitä asioita omassa identiteetissä korostetaan. (Haikkola 2012: 25–26.)

Olen käyttänyt tutkielmassani Suomeen itse muuttaneista vastaajista *maahanmuuttajanuoret*-käsitettä. Suomessa syntyneitä vastaajia kutsun sen sijaan lähinnä *Suomessa syntyneiksi informanteiksi* erotuksena muista informanteista, vaikka toki hekin ovat maahanmuuttajataustaisia informantteja. Maahanmuuttajanuoriksi en Suomessa syntyneitä informantteja haluaisi kutsua, vaikka heidät esimerkiksi tutkielman otsikossa on tähän kategoriaan sisällytetty. Mielestäni on kuitenkin ongelmallista, jos vielä toisenkin sukupolven maahanmuuttajat luokitellaan ennemmin *maahanmuuttajiksi* kuin samaan ryhmään muiden suomalaisten kanssa, kun he kuitenkin ovat Suomessa asuneet koko elämänsä.

Kaikki informanttini ovat kuitenkin muuttaneet Suomeen ennen aikuisikänsä, ja monet heistä jo pieninä lapsina. Tämä vaikuttaa todennäköisesti selvästi heidän identifioitumiseensa suomen kieltä kohtaan. Esimerkiksi Kurikan (2013: 41) aineistossa ainoa informantti, joka antoi unkarin kielelle identiteettifunktion, oli jo lapsena Unkariin muuttanut informantti. Kurikka toteaa, että on luontevaa, että unkarin kieli on osa informantin identiteettiä, koska unkarin kieli ja unkarilaisuus ovat olleet myös osa hänen kasvuaan. Ne informantit, joiden elämään kieli ja kansalaisuus ovat tulleet vasta aikuisiällä, ovat tässä suhteessa eri tilanteessa.

2.1.2. Aineiston keruu

Olin itse paikalla, kun informantit täyttivät kyselylomakkeen. Muutama vieraillemaltani tunnilta poissaollut tosin täytti lomakkeen myöhemmin opettajansa ohjeistuksella. Suurimmalle osalle oppilaista oli kerrottu etukäteen, että olen tulossa keräämään tutkimusaineistoa. Esittelin itseni aluksi lyhyesti. Ohjeistin kyselylomakkeeseen vastaamista korostamalla sitä, että siinä kysytään heidän omia mielipiteitään, eikä oikeita tai vääriä vastauksia ole olemassa. Minä ja ryhmän oma opettaja autoimme vastaajia, jos kyselyssä oli esimerkiksi vaikeita sanoja tai jos heillä oli vaikeuksia ymmärtää kysymyksiä. Minun tai opettajan ohjeet ovat tietenkin voineet vaikuttaa vastaukseen, vaikka yritin kovasti välttää sitä auttaessani. Kuuntelin myös, miten opettajat neuvoivat oppilaita, mutta mielestäni hekin osasivat hyvin olla ohjailematta liikaa oppilaiden vastauksia. Joissain lomakkeissa esiintyi kuitenkin vastaajan kielitaidon tasoon nähden sellaisia sanoja, joiden epäilin olevan peräisin opettajalta, eli että opettaja on esimerkiksi antanut oppilaalle esimerkin, jossa hän on käyttänyt jotain sanaa. Jätin analyysin esimerkeistä pois sellaiset vastaukset, joissa epäilin olevan sanoja, joita oppilas ei ollut itse keksinyt. Näitä vastauksia oli kuitenkin vain muutama.

Vastaajat olivat kielitaidoltaan hyvin erilaisilla tasoilla, joten toiset eivät tarvinneet lainkaan apua kyselyyn vastaamisessa, kun taas toisten kanssa kävimme jokaisen kysymyksen yhdessä läpi. Tämä vaikeuttaa tietysti diskurssianalyysin käyttöä metodina. Mielestäni oli toimivaa auttaa tarvittaessa vastaajia kahden kesken sen jälkeen, kun he olivat ehtineet itse tutustua kysymyksiin, eikä meillä olisi aikataulun takia ollut aikaa käydä koko kyselylomaketta ensin yhdessä läpi. Vastaajilla oli käytössään eripituisia aikoja kyselyn täyttämiseen, koska eri kouluissa oli eripituiset oppitunnit. Keskimäärin vastaajilla meni vähän alle tunti kyselyn täyttämiseen.

Sain luvan tutkimusaineiston keräämiseen Oulun opetustoimelta. Lisäksi pyysin vastaajien huoltajilta luvan siihen, että saan käyttää vastauksia tutkimuksessani. Osa yli 15-vuotiaista osallistui tosin omalla ja opettajansa luvalla. Mielestäni yli 15-vuotiaat olivat jo tarpeeksi kypsiä arvioimaan tutkimukseen osallistumista itse, varsinkin kun kyselyssä ei kysytty mitään tarkkoja taustatietoja esimerkiksi heidän perheestään. Kävin yhteensä kymmenessä koulussa, joista kahdeksasta sain lupia takaisin. Sain luvan reilulta puolelta kaikista vastaajista, jotka täyttivät kyselylomakkeen. Lähetin vanhempien lupalapun

suurimpaan osaan kouluista etukäteen, jotta opettaja voisi jakaa sen oppilaille. Monet eivät kuitenkaan olleet muistaneet palauttaa lupaa siihen mennessä kun tulin, joten jätin opettajalle myös palautuskuoren, jolla hän voisi lähettää myöhemmin palautetut luvat minulle. Olin kirjoittanut lupalappuihin saatekirjeen, jossa kerroin itsestäni ja tutkimuksesta. Toisaalta siitä ei välttämättä ollut paljon apua niiden huoltajien kohdalla, jotka eivät vielä ymmärtäneet kovin hyvin suomea.

Ryhmät, joista keräsin aineistoa, olivat erikokoisia: yhdessä koulussa oli vain yksi kyselyyni vastannut oppilas ja toisessa noin viidentoista oppilaan ryhmä. Keskimäärin ryhmät olivat kuitenkin pieniä, noin viiden oppilaan ryhmiä. Joissakin kouluissa keräsin aineistoa useammalta ryhmältä. Aluksi tarkoitukseni oli ottaa mukaan vain yläkouluja, mutta en saanut niistä tarpeeksi aineistoa. Olen ottanut mukaan myös kaksi alakoulun ryhmää, ja lisäksi yhdessä ryhmässä oli sekä yläkoululaisia että alakoululaisia. Yksi ryhmistä oli perusopetuksen lisäopetusta eli niin sanottu kymppiluokka.

Informanttini ovat ikävaiheiltaan lapsia ja nuoria, mutta olen käyttänyt heistä enemmän nuoret-termiä, koska mielestäni se kuvaa paremmin ryhmää kokonaisuutena. Halusin tutkia nimenomaan nuoria, koska heidät oli helppo tavoittaa kouluista ja lisäksi monilla heistä on jo todella hyvä kielitaito. Lisäksi valmistun opettajaksi, ja nimenomaan nuorten ajatusmaailma ja mielipiteet kiinnostavat minua. Nuoret ovat iässä, jossa oma arvo-maailma alkaa kehittyä ja esimerkiksi vanhempien ja opettajien näkemyksiä aletaan kyseenalaistaa. Toisaalta nuoruudessa kaveripiirillä voi olla hyvin voimakas vaikutus. On hyvin mielenkiintoista tutkia nuorten ajatusmaailmaa siinä vaiheessa, kun se on vasta muotoutumassa, vaikka toisaalta heidän ikävaiheensakin korostaa sitä, että asenteet ovat heidän tämänhetkisiä asenteitaan. Kuten Laura Arola toteaa pro gradu -tutkielmassaan (2004: 6), nuoruus on identiteetin muodostumisen ja muodostamisen aikaa, ja siksi nuoret ovat erityisen kiinnostava kohde, kun tutkitaan vähemmistöidentiteetin rakentumista.

Vastaajat suhtautuivat kyselyyn oikein hyvin. Osa kertoi vastanneensa aikaisemminkin joihinkin tutkimuskyselyihin. Lomakkeen lopussa oli kysymys siitä, mitä mieltä vastaajat olivat kysymyksistä. Kysymyksiä on luonnehdittu useimmiten helpoiksi, kivoiksi, hyviksi ja vaikeiksi. Lisäksi lomaketta on pidetty pitkänä, kuten se olikin. Kielitaidon taso vaikutti tietysti todella paljon kyselyyn vastaamiseen: vasta vähän aikaa Suomessa asuneet vastaajat eivät välttämättä vielä pysty tuottamaan ajatuksiaan kirjallisena siten

kuin haluaisivat. Jotkut ovat jättäneet vastaamatta osaan kysymyksistä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneista nuorista monet ovat asuneet Suomessa vasta varsin vähän aikaa, joten tutkimusta voi pitää lähinnä asenteiden ja identiteetin kuvaamisena tietyllä hetkellä. Jokaisen yksilön identiteetti muokkautuu vuosien saatossa ja kokemusten mukana, jolloin asenteetkin voivat muuttua selvästi muuton alkuaajoista. (Iskanius 2002: 207.)

2.1.3. Kyselylomake

Olen jakanut kyselylomakkeen (Liite 1) viiteen osaan, ja lisäksi aluksi on taustakysymyksiä. Ensimmäisen osan kysymykset koskevat vastaajan äidinkieltä. Näitä kysymyksiä on määrällisesti eniten muihin osiin verrattuna. Toiseksi eniten on kysymyksiä vastaajan suhtautumisesta suomen kieleen. Kolmas osa käsittelee kaksikielisyyttä ja neljäs osa vastaajan osaamia muita kieliä. Viidennessä osassa on kaksi kulttuurin ja kielen yhteyteen liittyvää kysymystä. Kysymyksissä keskitytään myös esimerkiksi siihen, miten maahanmuuttajanuoret näkevät kielensä tulevaisuudessa. Pyrin tutkielmassani siihen, että nuorten vastaajien oma ääni pääsisi mahdollisimman hyvin esille.

Ensimmäisten aineistonkeruukertojen jälkeen muokkasinkin kyselylomaketta niin, että kulttuurikysymykset ovat nyt oma kohtansa kyselyn lopuksi. Lisäksi lisäsin kohdan siitä, opiskeleeko oppilas tällä hetkellä äidinkieltään koulussa. Ohjeistin kuitenkin jo ensimmäisissä kyselyissä vastaajia siirtymään vaikeina pidettyjen kulttuurikysymysten yli ja kirjoittamaan, opiskelevatko he nyt äidinkieltään. Muita kuin kulttuurikysymyksiä ei samalla tavoin pidetty erityisen vaikeina. Äidinkielen opiskeluun ja tulevaisuuteen liittyvät kysymykset ovat olleet mielestäni erityisen onnistuneita.

Kyselylomakkeestani tuli varsin pitkä. Yritin pitää kielen yksinkertaisena, jotta sen ymmärtäminen olisi mahdollisimman helppoa. Vältin kysymyksiä, joihin voisi vastata vain kyllä tai ei. Lisäksi yritin muotoilla kysymykset niin, etteivät ne ohjailisi vastauksia mihinkään suuntaan. Kysymysten ohjailevuudelta ei välttämättä voi kuitenkaan täysin välttyä. Lisäksi informanttien kielitaidon taso on saattanut vaikuttaa siihen, miten he ymmärsivät kysymykset. Yleisesti kysymykset oli kuitenkin vastausten perusteella ymmärretty hyvin.

Kyselylomakkeissa voi käyttää joko avoimia tai suljettuja kysymyksiä. Omassa lomakkeessani kaikki kysymykset ovat avoimia kysymyksiä. Välillä kyselylomakkeissa on käytetty myös asennemittareita, mutta ne ovat saaneet osakseen paljon kritiikkiä. Annetut vastausvaihtoehdot taas pakottavat vastaajan valitsemaan tutkijan etukäteen päättämistä vaihtoehdoista. (Kalaja 1999: 49, 61.) Sen sijaan näin parempana antaa vastaajan perustella omia näkemyksiään ja valintojaan, sekä päättää kantansa täysin vapaasti.

Kyselylomakkeiden etu on niiden tehokkuus. Lisäksi niiden avulla voidaan kysyä suoraan tutkittavilta henkilöiltä tai ryhmiltä, millaisia heidän kieliasenteensa ovat. Asenteita onkin mitattu usein juuri kyselyiden avulla. Toisaalta kyselylomakkeita on kritisoitu siitä, että ne ohjaavat sekä tutkijaa että informanttien vastauksia tiettyyn suuntaan. Vastajat eivät myöskään ole välttämättä rehellisiä, tai he voivat jättää kokonaan vastaamatta joihinkin kohtiin. (Alanen 2011: 149, 160.) Lisäksi Laura Arola muistuttaa pro gradussaan (2004: 19), että voidaan kysyä, saadaanko suorilla kysymyksillä aina haluttuja vastauksia, koska ihmisillä on tapana vastata poliittisesti korrektisti suoraan kysyttäessä.

Toisaalta Niina Kunnas toteaa artikkelissaan (2013: 324), että eri menetelmien hyödyntäminen on ensiarvoisen tärkeää, jos haluaa saada syvällisen kuvan henkilön kieliasenteista. Hän tutki asenteita karjalaisuutta ja vienankarjalaa sekä toisaalta venäjän kieltä kohtaan sekä haastattelun että asenneskaalatehtävän avulla. Eri menetelmien avulla asenteista sai ristiriitaisia tuloksia, ja asenneskaalatehtävästä saadut tulokset olivat linjassa henkilöiden toiminnan kanssa.

2.2. Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimukseni on kvalitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena ei ole tulosten yleistettävyyys. Sen sijaan tavoitteena on tietyn ilmiön ja sen luonteen ymmärtäminen. Tutkija tekee päätelmiä ilmiön luonteesta analysoimalla aineistolähtöisesti ja omaa erittelyä apuna käyttäen tutkimusaineistoa. (Kalaja, Alanen & Dufva 2011: 19–20.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto on määrällisesti usein pieni, mutta tutkimusmenetelmän avulla tutkittavia tapauksia pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston analyysin avulla on tarkoitus saada aineistoon selkeyttä ja tiivistää sitä kadottamatta kuitenkin sen sisältämää tutkimustietoa. Hajanaisen aineiston tiivistämisen ja selkeyt-

tämisen kautta tutkittavasta ilmiöstä saadaan uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 1998: 18, 138.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskysymykset nousevat usein osittain aineistosta. Ajatuksena on, että tutkija voi yllättyä tutkimuksensa edetessä ja oppia uutta aiheestaan. Laadullisen tutkimuksen aineistolähtöisyydessä lähdetään liikkeelle aineistosta, josta edetään ikään kuin alhaalta ylös pitämällä lähtökohtana empiiristä aineistoa. (Eskola & Suoranta 1998: 19–20.) Kyselylomaketutkimuksessa tutkimuskysymykset on kuitenkin käytännössä määritelty lomakkeiden kysymysten valinnan yhteydessä. Omassa tutkimuksessanikin olin muotoillut kyselylomakkeeseen kysymykset, joihin halusin saada vastauksia, joita analysoida. Osa lopullisen tutkielman analyysiluvuista on kuitenkin sellaisia, että ne eivät perustu suoraan mihinkään kyselylomakkeen kysymykseen, vaan ne ovat eri kysymyksiin annetuista vastauksista löytyneitä diskursseja. Tällaisia diskursseja voivat olla esimerkiksi informanttien tapa puhua kielistään hyötynäkökulmasta, vain kommunikoinnin välineenä tai itseisarvona. En löytänyt näitä diskursseja heti, kun minulla oli aineisto koossa, vaan aloin huomata useiden aineiston lukemiskertojen jälkeen, että tietyt asiat toistuvat vastauksissa. Moni informantti esimerkiksi käytti *hyöty*-sanaa kielistä puhuessaan. Kun kiinnitin huomiota jonkin diskurssin toistumiseen, kävin aineiston läpi etsien siihen diskurssiin sopivia vastauksia ja kokosin ne yhteen.

Merkityksen ja osallistuvuuden käsitteet ovat keskeinen osa laadullista tutkimusta. Eri ihmiset antavat samoille ilmiöille, merkeille ja kulttuurituotteille erilaisia merkityksiä eri kulttuureissa, mutta myös saman kulttuurin sisällä. (Eskola & Suoranta 1998: 16, 45, 51.) Useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin, jos sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjien sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysia voidaankin pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysin avulla pyritään tutkimaan tekstin merkityksiä. Diskurssianalyysin avulla taas tutkitaan, miten näitä merkityksiä tekstiin tuotetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 91, 104.)

Diskursiiviseen ajattelumalliin kuuluu tärkeänä ajatus, että kieltä ja ympäröivää sosiaalista maailmaa ei voi erottaa toisistaan. Siten myös kielen ja sosiaalisen identiteetin suhdetta käsitteleviä tutkimuksia voidaan pitää sosiolingvivistisina tai vähintäänkin kie-

lisosiologisina. Sosiolingvistiikan perinteessä on lähdetty siitä, että kielenulkoiset sosiaaliset kehykset ovat ihmisryhmiä, joita voidaan jaotella esimerkiksi juuri iän, sukupuolen, yhteiskuntaluokan tai muun samantapaisen muuttujan mukaan. Sosiolingvistisessä tutkimuksessa näiden ryhmien ja kielessä ilmenevän variaation välillä nähdään olevan yhteys. Myös etnisiä ryhmiä ja niiden kautta esimerkiksi monikielisyyttä käsittelevät tutkimukset ovat sosiolingvistisia. (Pälli 2003: 15, 18–19.) Myös oma tutkimukseni on siis kielisosiologista, koska se kohdistuu tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään ja siinä tutkitaan monikielisyyttä. Tavallisimpia sosiolingvistisessä tutkimusperinteessä käytettyjä kielenulkoisia muuttujia ovat kielenpuhujan sosiaalinen tausta, ikä ja sukupuoli. Tutkimuksissa on löydetty sukupuolten väliltä huomattavia kielellisiä eroja, joita on selitetty erilaisilla odotuksilla miesten ja naisten roolikäyttäytymistä kohtaan, sekä näiden odotusten heijastumista myös kieleen. (Paunonen 1982: 58, 64.)

Laadulliseen tutkimukseen ja diskurssianalyysiin kuuluu, että joku toinen olisi voinut löytää omasta aineistostani osittain erilaisia diskursseja tai jaotella niitä osin eri tavalla. Diskurssien rajat eivät ole selviä, vaan ne voivat olla päällekkäisiäkin. Tutkija tekee omat valintansa siinä, miten hän jakaa diskurssit eri ryhmiin. Luokittelun perusteet on kuitenkin tärkeää tehdä näkyviksi. Perusteluiden lisäksi olen sisällyttänyt tutkielmaani myös runsaasti esimerkkejä aineistosta.

3. TEORIA

3.1. Identiteetin tutkimus

Identiteettitutkimuksen kirjo on suurta. Yksi syy tähän on, että identiteettiä on tutkittu useilla eri tieteenaloilla, minkä vuoksi identiteettiä on myös määritelty monista eri näkökulmista. Sillä onkin useita, osittain päällekkäisiä ja ristiriitaisiakin määritelmiä. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002: 11.)

Ihmisen identiteettiin kuuluu monia eri osa-alueita, kuten kansallisuus, sukupuoli, perhesuhteet, koulutus, työ, harrastukset sekä äidinkieli. Se, kuinka merkittävä osuus kielellä on ihmisen identiteetille, vaihtelee eri yksilöiden välillä. (Martin 2002: 43.) Myös ihmisen eri identiteettien pysyvyys vaihtelee. Lisäksi on hyvä muistaa, ettei maahanmuuttajanuorelle maahanmuuttajan tai suomen kielen opiskelijan identiteetti ole aina läheskään se keskeisin osatekijä hänen identiteetissään. (Hakulinen ym. 2009: 89.) Toisaalta identiteettitutkija Stuart Hall toteaa (1999: 9, 13), että ajatellessaan omaa identiteettiään, hän ymmärtää sen liittyneen aina siihen tosiasiaan, että hän on maahanmuuttaja, koska se luo eron hänen ja muiden ihmisten välille. Identiteetti rakentuukin aina eron kautta suhteessa toisiin ihmisiin.

Nykyisin identiteetit ovat yleisesti yhä pirstoutuneempia ja säröisempiä, ja niiden eri osa-alueiden diskurssit voivat olla toisilleen vastakkaisiakin (Hall 1999: 11). Identiteetin sijasta voidaankin puhua identiteeteistä monikossa, sillä ihmistä kuvaavat monet identiteetit, jotka saavat eri tilanteissa erilaisia painotuksia. Niinpä identiteettien ajatellaan olevan erilaisia, moninaisia, muuttuvia ja moniäänisiä. (Pietikäinen ym. 2002: 9.) Vaikka identiteetit ovat jatkuvasti muokkautuvia, ne eivät kuitenkaan ole täysin vapaasti valittavia vaan pakottavia ja lisäksi ne syntyvät erilaisista kohtaamisista ulkoisten voimien kanssa (Haikkola 2012: 47).

Identiteettitutkija Stuart Hallin määritelmän mukaan identiteetti on alusta pitäen keksintöä. Taustalla on siis konstrukttiivinen ja dialoginen ajatus siitä, että identiteetit ovat rakennettuja eivätkä itsestään selviä tai muuttumattomia tosiasioita. (Hall 1999: 11.) Identiteetit liittyvät myös olennaisesti aikaisempiin diskursseihin ja historiaan. Lisäksi identiteetit liittyvät kielen kautta oleellisesti myös kulttuuriin. Identiteettiin keskeisesti liittyvät käsitteet *me* ja *toiset* kuuluvat aina käsityksinä tiettyyn paikkaan, aikaan ja tilan-

teeseen. Vallalla olevat puhetavat vaikuttavat siihen, millaiseksi oma identiteetti mielletään ja miten toisia tarkastellaan. Kielen kautta esimerkiksi rakennetaan, muutetaan ja arvostellaan identiteettejä. (Pietikäinen ym. 2002: 10.) Kieli siis sekä tuottaa että sillä tuotetaan identiteettejä (Iskanus 2006: 40).

Identiteetin määrittelyssä on kaksi erilaista näkökulmaa, jotka ovat essentialistinen ja ei-essentialistinen. Essentialistiseen identiteetin määritelmään kuuluu, että identiteetti nähdään suhteellisen pysyvänä ja muuttumattomana. Yleensä tällaisina varsin pysyvinä piirteinä voidaan mainita vaikkapa kansallisuus, kieli, jotkin tavat ja esimerkiksi kansakuntien yhteinen menneisyys. Tähän näkemykseen kuuluu myös monesti ajatus siitä, että identiteettiä on varjeltava ja vahvistettava. Ei-essentialistisessa identiteettinäkömyksessä taas korostetaan identiteetin moninaisuutta ja muokkautuvuutta. Tällöin voidaan myös tutkia identiteetin muutosten syitä ja seurauksia. (Pietikäinen ym. 2002: 11–12.) Essentialistista ja ei-essentialista tapaa käsitteellistää identiteettiä ei tarvitse kuitenkaan nähdä erillisinä tai toisensa pois sulkevinä, vaan ne voivat olla yhteenkietoutuneita ja limittäisiä. Yhdessä nämä määritelmät pystyvät selittämään identiteettien pysyvyyttä ja yhtenäisyyttä ja toisaalta muuttuvuutta ja moninaisuutta. Tässä tutkielmassa käyttämäni metodi eli kyselytutkimus ei tavoita parhaalla mahdollisella tavalla identiteetin tilanteista vaihtelua eikä identiteetin moniäänisyyttä. Poikkileikkaustutkimuksella on yleensäkin vaikea saada identiteetin tilanteista muuttumista tai kehittymistä kuvattua. (Iskanus 2006: 41.)

Kieli-identiteettiin liittyy kokemus omasta kielestä ja suhde omaan kieleen tai kieliin. Venäläisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä tutkinut Sanna Iskanus määrittelee kieli-identiteetin niin, *että se tarkoittaa äidinkieleen ja suomen kieleen kohdistuvien asenteiden ja arvostusten ja toisaalta kielitaidon ja kielenkäyttötilanteiden perusteella tapahtuvaa identifioitumista näihin kieliin. Lisäksi kieli-identiteettiin vaikuttavat ihmisen käsitys itsestään tietyn kielen puhujana, hänen valintansa eri tilanteissa ja kielelliset tavoitteensa.* (2002: 201, 206.) Tiina Polvi määrittelee kieli-identiteetin brittiansuomalaisten kansallista ja kielellistä identiteettiä käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan (2007: 2) *siksi osaksi yksilön identiteettiä, jolla ihminen joko tiedostamattomasti tai tiedostaen käsittää itsensä kielelliseksi olioksi ja pystyy luomaan käsityksiä omasta äidinkielestään, vieraista kielistä sekä kielestä yleensä ja niiden merkityksis-*

tä. Kielitoimiston sanakirja määrittelee identiteetin niin, että se on *`(omin) olemus, ominaislaatu, yksilöllisyys; henkilöys`* (KS 2008).

Oman sisäisen kokemuksen lisäksi identiteettiin vaikuttavat myös toisten reaktiot itseän. Maahanmuuttajan kieli-identiteetin kannalta tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hän tuntee, ettei aina saa sanottua sitä, mitä haluaisi tai hän kokee antavansa itsestään muille vääranlaisen ja esimerkiksi liian yksinkertaisen kuvan kielenkäytöllään. Kielitaito on maahanmuuttajalle myös identiteetin kasvun väline, koska se lisää hänen integroitumistaan uuteen maahan. Identiteettiin liittyy siis olennaisesti erilaiset sidokset eri ryhmiin. Kielitaito sekä lisää näitä erilaisia sidoksia että pitää yllä vanhoja yhteyksiä ja sidoksia. Uuden ympäristön kielen oppiminen edistää identiteetin myönteistä kehitystä. (Martin 2002: 42–44.) Kielen variantin mukaan muut ihmiset myös määrittävät, onko yksilön kieli niin samanlainen kuin heidän omansa, että hän kuuluisi samaan ryhmään, vai puhuuko hän niin poikkeavasti, että yksilö määritellään ryhmän ulkopuoliseksi. Äidinkieli siis merkitsee ihmisen. Ihmiset samastuvat paitsi niihin ryhmiin, joihin heillä on välitöntä vuorovaikutusta, että myös esimerkiksi kansakuntiin, äidinkielen perusteella määriteltäviin ryhmiin sekä muihin laajempiin ja abstraktimpiin ryhmiin. Identiteetti on yksilön omaksuma suhde itseensä ja muihin ihmisiin, ja kieli on siis keskeinen osa näitä suhteita. (Nikanne 2002: 19–20, 31.)

Kaikilla informanteillani ei ole sujuvaa kielitaitoa äidinkielessään, mutta se ei tarkoita, etteikö tunneside kieleen olisi vahva. Niin kielen oppimiseen kuin kielellisen identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat monet persoonallisuuteen ja sosiaaliseen yhteisöön liittyvät tekijät. Kielenoppijan asenteet ja motiivit toisen kielen opiskeluun ja oman äidinkielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja säilyttämiseen ovat dynaamisessa suhteessa niin oman kieliryhmän kuin muidenkin ryhmien kanssa. Varsinkin nuorilla muiden nuorten suhtautuminen ja myös nuorisokulttuuri vaikuttavat paljon heidän identiteetin rakentumiseensa. (Iskanus 2006: 79, 81.) Iskanus (2006: 63) on tuonut esiin kysymyksiä, joihin kielen suhde identiteettiin herättää: onko kieli ylipäänsä tärkeä jokaisen ihmisen identiteetille? Miten kielen käyttö vaikuttaa identiteettiin ja ovatko äidinkieli ja toinen kieli yhtä tärkeitä identiteetille? Osaan näistä kysymyksistä olen yrittänyt saada vastauksia omasta aineistostani.

3.2. Kieliasenteet ja kieli-ideologiat

Kieliasenteilla tarkoitetaan asenteita, joita ihmisillä on joko eri kieliä tai saman kielen alueellisia tai sosiaalisia murteita tai niiden puhujia kohtaan. Yleisesti asenteet on määriteltä ihmisten sisäiseksi tilaksi, jonka on aiheuttanut jokin ärsyke ja joka voi myöhemmin ohjata heidän käyttäytymistään. Näin määriteltynä kieliasenteita voidaan tutkia vain epäsuorasti. Pohjimmiltaan kieliasenteet ovat sosiaalista perua. Joihinkin kieliin suhtaudutaan myönteisesti esimerkiksi siksi, että niiden puhujia arvostetaan yhteisössä heidän korkean yhteiskunnallisen asemansa, statuksensa tai muun vallan vuoksi. Nykyisin tiedostetaan, että asenteet saattavat vaihdella paljonkin tilanteesta riippuen. Asenteisiin vaikuttaa myös se, kenen kanssa niistä puhutaan. Mielipiteet saattavat vaihdella tilanteen sisälläkin ja olla keskenään ristiriidassa. (Kalaja 1999: 46–47, 63.)

Kielitoimiston sanakirja määrittelee asenteen niin, että se on *’asennoituminen, suhtautuminen, asennoitumis-, suhtautumistapa, kanta’* ideologia puolestaan on *’aatejärjestelmä, -rakennelma, yleisluonteinen näkemys’* (KS 2008). Koska kieli-ideologiat ovat järjestelmiä ja rakennelmia, ne ovat laajempia kokonaisuuksia kuin asenteet. Näen asenteet ja kieli-ideologiat niin, että niiden kohteena on kieli, asenteessa esimerkiksi jokin tietty kieli tai kielimuoto, ideologiassa laajemmin yleisluonteisempi näkemys. Identiteetissä puolestaan on kyse siitä, miten ihminen näkee itsensä, kieli-identiteetin kohdalla siis se, miten henkilö näkee itsensä esimerkiksi jonkin tietyn kielen puhujana. Kieli-ideologiat ovat vaikutusvaltaisia, kuten ideologiat yleensäkin. Ne muokkaavat ihmisten näkemyksiä esimerkiksi kielten tai varieteettien kauneudesta ja kauheudesta sekä eri kielten ja kielimuotojen arvosta ja merkityksestä eri tilanteissa. (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012: 325.)

Kieli-ideologiat vaikuttavat esimerkiksi siihen, mitä kieliä haluamme opiskella tai milaista kieltä kommentoimme ja miten. Samalla kukin kielenkäyttäjä omalla toiminnallaan vaikuttaa vallitseviin näkemyksiin esimerkiksi vahvistamalla tai kyseenalaistamalla niitä. Kielenkäytön ja kieli-ideologioiden suhde on dynaaminen, eli ne muokkaavat toisiaan. Tutkimuksen kannalta on merkittävää, että eri kieli-ideologiat voivat olla toiminnassa samanaikaisesti, ja usein ne ovatkin. (Mäntynen ym. 2012: 325, 329.) Ihminen siis esimerkiksi opiskelee mielellään niitä kieliä, joilla on korkea status hänen mielessään. Toisaalta ihmiset pyrkivät usein tiedostamattaankin muokkaamaan asenteitaan ja arvojaan omaan toimintaansa sopiviksi.

Kieliasenteita tutkimalla voidaan tutkia esimerkiksi asenteita kaksikielisyyttä kohtaan, asenteiden merkitystä toisen tai vieraan kielen oppimiseen, enemmistö- ja vähemmistökielten suhdetta sekä asenteita kielen muuttumista kohtaan. (Pälli 1999: 123.) Asenteisiin vaikuttavat ihmisen aiemmat kokemukset ja toiminta. Lisäksi asenteet ja mielipiteet ovat pitkälti ympäröivän yhteisön säätelemiä. Joissakin tapauksissa voikin olla vaikea tehdä eroa siinä, mikä on yhteisön yleinen asenne ja mikä ihmisen oma mielipide. Tärkeintä on kuitenkin saada selville, miten ihminen asemoi itsensä suhteessa yleiseen mielipiteeseen ja sanomaansa. Asenteita tuotetaan kielen avulla, eli niiden tutkimus on kielenkäytön tutkimusta. Kieliasenteita tutkittaessa kiinnitetään huomiota sekä ihmisen tarkoituksella että ilman omaa tarkoitusta tuottamiin asenteisiin. Tutkimuksessa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, milloin ihminen on puheessaan tai vastauksissaan aktiivinen toimija ja milloin passiivinen yhteisön edustaja. Ihminen rakentaa myös sosiaalista identiteettiään asemoimalla itsensä suhteessa yleisiin mielipiteisiin. (Pälli 1999: 127–129.)

Ilmauksia, joiden kautta voidaan tutkia sitä, miten ihminen asemoi itseään suhteessa yleisiin mielipiteisiin, on esimerkiksi *minun mielestäni* -tyyppiset ilmaukset. Tällaisten ilmauksien käyttämisen taustalla voi olla, ettei yksilö halua yleistää omia mielipiteitään yleiseksi totuudeksi. Vastaaja voi käyttää omaa mielipidettään korostavia ilmauksia, vaikka häneltä nimenomaan olisi kysyttykin omaa näkemystä. Tällöin vastaaja tulee kuitenkin samalla myös tunnustaneeksi, että voisi olla olemassa myös toisenlainen näkökulma. Näin hän ottaa myös kantaa siihen, mikä hänen oma asennepositionsa on. Lisäksi henkilökohtaisen mielipiteen korostamisella voidaan haluta lieventää omaa asennetta, koska tällöin vastuu mielipiteestä on vain vastaajalla. Toisaalta puhuja voi myös haluta yleistää omaa mielipidettään, mikä on tavallista, koska yleensäkin ihmiset haluavat saada omia mielipiteitään ja arvioitaan näyttämään yleisiltä mielipiteiltä ja saada ne näyttämään oikeilta. Ihmiset myös perustelevat monesti mielipiteitään aikaisemmilla henkilökohtaisilla kokemuksillaan. (Pälli 1999: 130–131, 133, 146.)

Vastaajat pyrkivät usein välttämään mielipiteidensä asettamista hyvä–huono-asteikolle. Ilmaistuista mielipiteistä ei voi tulkita muita kuin mahdollisia asennetulkintoja, koska kieli on aina monitulkintaista. Asenne tai mielipide on tietyllä tavalla aina suhteessa valitseviin ja yleisesti hyväksytyihin tai vastaavasti vältettäviksi määriteltyihin asenteisiin

ja arvoihin. Asenteet ovat siis jossakin suhteessa yhteiskunnassa vallitseviin kulttuureihin sekä sosiaalisiin ja ideologisiin tekijöihin. Tätä kautta voidaan myös ajatella, että ihmisen asenne ei ole koskaan vain hänen oma asenteensa vaan aina myös jossakin suhteessa muiden asenteisiin. Asenteet myös muokkautuvat ja rakentuvat jatkuvasti ympäröivässä diskursiivisessa kehyksessä. (Pälli 1999: 145–146.)

Kieli-ideologiset kysymykset eli esimerkiksi se, mitä kieli kielenkäyttäjille ja yhteisöille merkitsee, miten kieleen suhtaudutaan ja mitä kielellä tehdään, ovat läsnä monenlaisessa kielentutkimuksessa. Jokainen kielentutkija, kuten myös jokainen kielenkäyttäjä, joutuu muodostamaan käsityksen siitä, mitä kieli on ja mitä sillä tehdään. Kieli-ideologioiden tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaisia uskomuksia, arvostuksia, luokitteluja, neuvotteluja ja keskusteluja kysymykset kielestä herättävät. Erilaiset käsitykset siitä, mitä kieli on, missä kielten ja kielimuotojen rajat milloinkin menevät ja millä kriteereillä kielenkäyttäjistä tulee jonkin tietyn kielen puhuja, ovat kaikki kieli-ideologisia prosesseja. (Mäntynen ym. 2012: 325)

Lapset omaksuvat asenteet yleensä kyseenalaistamatta vanhemmiltaan. Teini-iässä vanhempien asenteita ja arvoja aletaan kyseenalaistaa ja muodostetaan omia näkemyksiä. Samalla ympäröivän yhteiskunnan ja varsinkin kaveripiirin asenteet ja arvot saavat suuremman merkityksen. Omat informanttini ovat juuri iässä, jossa he muodostavat omia näkemyksiään asioista, kuten myös mahdollisesti suhteestaan kieliinsä. On silti selvää, että informanttien asenteisiin vaikuttaa paljon heidän kotonaan vallitsevat asenteet niin äidinkieltä kuin suomen kieltäkin kohtaan.

3.3. Äidinkielen määritelmät

Monikielisyystutkija Tove Skutnabb-Kankaan mukaan (1988: 38, 42–43) paras määritelmä äidinkielelle on yhdistää sen alkuperä- ja samastumismääritelmä siten, että äidinkielen ajatellaan olevan se kieli, jonka on oppinut ensiksi ja jota ihminen itse pitää äidinkielenään. Toisaalta ihminen ei aina pidä ensiksi oppimaansa kieltä enää myöhemmin äidinkielenään. Määritelmää voidaan kuitenkin perustella sillä, että äidinkielen oppiminen on ainutlaatuinen prosessi, joka ei voi toistua samalla tavoin enää toisia kieliä opittaessa. Lisäksi monikielisessä perheessä lapsella voi alusta asti olla useampi äidin-

kieli. Äidinkielen oppimisen kautta lapsi oppii samalla myös kieliyhteisönsä tavan hahmottaa maailmaa. Hän oppii myös yhteisönsä arvostukset, normit, etiikan ja moraalin. Tässä mielessä voidaan sanoa, että äidinkielen oppiminen tarkoittaa myös ihmiseksi tulemistä. Tältä kannalta äidinkielen voidaan ajatella pitävän sisällään maailman selityksen, mistä seuraa, että äidinkielen nähdään olevan tärkeä osa puhujansa identiteettiä (Pietikäinen ym. 2002: 11).

Äidinkielen alkuperämääritelmän mukaan äidinkieli on kieli, jonka ihminen on ensimmäiseksi oppinut. Hallintamääritelmän mukaan äidinkieli on se kieli, jonka hallitsee parhaiten. Käyttömääritelmässä äidinkieli on kieli, jota ihminen käyttää eniten. Samastumismääritelmässä äidinkieli on se kieli, johon joko henkilö itse samastuu tai jonka syntyperäisenä puhujana muut häntä pitävät. Äidinkielelle on myös kansanomaisia määritelmiä, joiden mukaan äidinkieli on esimerkiksi kieli, jolla ihminen laskee, ajattelee, näkee unta tai kirjoittaa päiväkirjaa. (Skutnabb-Kangas 1988: 35.) Tässä tutkielmassa olen käyttänyt informanttien äidinkielen määrittelyssä ensisijaisesti samastumismääritelmää, koska informanttien äidinkielen määrittely perustuu täysin heidän omaan ilmoitukseensa siitä, mikä heidän äidinkieltensä on. Myöhemmin tutkielman analyysiosassa tarkastelen tarkemmin sitä, miten informantit ovat määritelleet äidinkieltensä. Äidinkielen määrittäminen ei monikieliselle ihmiselle ole monesti helppoa hänelle itselleenään.

3.4. Kaksikielisyys

Kaksikielisyyttä on äidinkielen lailla määritelty hyvin monin eri tavoin, ja kaksikielisuuden määritelmät eroavat toisistaan vielä enemmän kuin äidinkielen määritelmät. Määritelmiä on esimerkiksi alkuperämääritelmä, jonka mukaan lapsi on oppinut kaksi kieltä perheessään syntyperäisiltä puhujilta tai käyttänyt muuten kahta kieltä rinnakkain alusta asti. Hallintamääritelmässä kaksikielisyys määritellään kielen osaamisen kautta. Se, minkä verran kieliä on osattava ollakseen kaksikielinen, vaihtelee tämän määritelmän sisällä aina täydellisestä osaamisesta siihen, että on joutunut kosketuksiin toisen kielen kanssa. Käyttömäärittelyssä kaksikielisyys nähdään siltä kannalta, että yksilö käyttää tai pystyy käyttämään kahta kieltä useimmissa tilanteissa. Samastumismääritelmä toimii samoin kuin äidinkielen osaltakin, eli yksilö samastuu kaksikieliseksi tai muut pitävät häntä kaksikielisenä. (Skutnabb-Kangas 1988: 62–63.)

Kaksikielisinä pidetään usein varsinkin arkiajattelussa vain sellaisia ihmisiä, jotka ovat kasvaneet kaksikielisessä perheessä. Tällöin ajatellaan, että kaksikieliset ovat useimmiten oppineet molemmat kielensä jo lapsuudessa. Lisäksi usein ajatellaan, että molemmat kielet pitäisi osata suunnilleen yhtä hyvin ja lähes äidinkielen tasoisesti. (Lehtonen 2008: 106.) Kuitenkin kaikista maahanmuuttajista, joiden äidinkieli ei ole ympäröivän yhteiskunnan kieli, tulee todennäköisesti ainakin jossain määrin kaksikielisiä. Yleensä kielillä on selkeästi jakautuneet käyttöalansa eli domeeninsa: äidinkieltä käytetään esimerkiksi kotona perheen kanssa ja suomen kieltä koulussa ja töissä. Tämä johtaa ajan kuluessa siihen, että toiset asiat osataan paremmin toisella kielellä ja toiset toisella. Kielet eriytyvät toiminnallisesti ja niitä hallitaan ja käytetään eri tavoin. (Skutnabb-Kangas 1988: 37, 55.) Esimerkiksi Laura Arolan (2004: 101) pro gradu -tutkielmassa ilmeni, että nuoret käyttävät vähemmistökieltä hyvin rajatuilla domeeneilla, eli lähinnä perheen ja sukulaisten kesken. Perhedomeenin keskeisyydestä seuraa, että vähemmistökielen merkitys identiteetille liittyy juuriin.

Peruskoulun opetussuunnitelmassa (2004: 96) on määritelty tavoitteeksi, että oman äidinkielen opetus ja S2-opetus vahvistavat yhdessä oppilaan monikulttuurista identiteettiä sekä rakentavat pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Opetussuunnitelmassa todetaan suomen kielen olevan sitä toisena kielenä opiskelevalle sekä oppimisen kohde että väline koko kouluajan. Lisäksi muistutetaan, että oppilaan oman äidinkielen hallinta vaikuttaa siihen, kuinka nopeasti hän onnistuu saavuttamaan asetetut tavoitteet. Epäonnistumisen riski toimivasti kaksikieliseksi tulemisessa on vähemmistölapsilla suurempi kuin minkään muun ryhmän jäsenillä, mikä johtuu esimerkiksi koulutuksen järjestelyistä (Skutnabb-Kangas 1988: 74). Esimerkiksi osalla maahanmuuttajalapsista on selvä riski siihen, etteivät he opi äidinkieltään niin monipuolisesti kuin tasapainoinen ja toiminnallinen kaksikielisyys edellyttäisi.

On myös hyvä muistaa, ettei maahanmuuttajataustaisen koululaisen monikielisyys tarkoita aina vain yhden äidinkielen ja suomen kielen osaamista. Monet maahanmuuttajanuoret voivat olla jo Suomeen tullessaan kaksikielisiä, jos heidän äidinkieltä ei ole ollut heidän lähtömaansa virallinen kieli tai jos he ovat ehtineet asua jo useammassa maassa kuin lähtömaassaan ja Suomessa. (Lehtonen 2008: 107.)

Sellaisten ihmisten, joiden äidinkieli on ympäröivän yhteiskunnan kieli, ei usein tarvitse miettiä välttämättä kovin syvällisesti kielensä merkitystä itselleen. Kielen rooli nousee erityisen tärkeäksi silloin, kun ihminen elää erossa alkuperäisestä kielellisestä ja kulttuurisesta ympäristöstään ja kun kielenkäyttötilanteissa on valittavana muitakin kieliä kuin äidinkieli. Maahanmuuttajien oma kieli, kulttuuri ja identiteetti joutuvat kyseenalaistetuiksi enemmistökielen ja -kulttuurin hallitsemassa yhteiskunnassa. (Iskanius 2006: 61.) Maahanmuuttajanuori joutuukin tekemään jatkuvasti valintoja eri kielten välillä. Kielivalikoima vaihtelee ensinnäkin maahanmuuttajan oman kielitaidon ja toisekseen kulloisenkin tilanteen puhujayhteisön mukaan. Yleensä vaihtoehtoisina kielinä, joiden välillä nuori valintojaan tekee, on ainakin suomi ja äidinkieli, suomi ja englanti sekä äidinkieli ja englanti. (Hakulinen ym. 2009: 89.)

Yleensä ajateltaneen, että maahanmuuttajat haluavat säilyttää oman kieli- ja kulttuuri-identiteettinsä. Maahanmuuttajat ovat kuitenkin taustaltaan heterogeeninen joukko, ja jokainen yksilö kokee muuton uuteen maahan eri tavoin. Uudessa maassa ja tilanteessa joku voi haluta samastua suomalaisiin ja unohtaa oman kielensä ja kulttuurinsa. Joku taas voi haluta pysyä oman ryhmänsä parissa ja vaalia omaa kulttuuritaustaansa ja äidinkieltään. Toivottavin vaihtoehto kuitenkin olisi, että maahanmuuttaja haluaisi tulla kahden kielen ja kulttuurin taitajaksi. (Iskanius 2002: 200, 211.)

Kielen säilyttäminen tai sen vaihtaminen ja identiteetin rakentaminen kietoutuvat moniin psykologisiin, sosiaalisiin, institutionaalisiin ja poliittisiin ilmiöihin. Kaksikielisyys ei siis tavallaan ole vain yksilön oma asia, vaan monikulttuurisissa yhteisöissä joudutaan ottamaan kantaa vähemmistöjen asemaan muun muassa kielellisten oikeuksien kannalta: miten tuetaan maahanmuuttajien oman kielen säilyttämistä ja kehittämistä sekä kaksikielisuuden toteutumista. Näitä kysymyksiä on Suomessakin alettu miettiä maahanmuuttajien määrän lisääntyttyä. (Iskanius 2006: 61, 63.)

4. ANALYYSI

Olen teemoitellut kyselylomakkeen vastauksia kokonaisuuksiksi aihepiirien mukaan. Osa analyysin alaluvuista on suoraan kyselylomakkeessa olleiden kysymysten mukaan koottuja. Näitä ovat kaksikielisyysluku, äidinkieltä ja suomen kieltä määrittävät luonnehdinnat -luku ja kielten opiskelu koulussa -luku. Osa analyysin luvuista on koottu omiksi alaluvuiksi sen mukaan, millaisia diskursseja informanttien vastauksista nousi esille toistuvasti. Tällaisia lukuja ovat esimerkiksi kielet kommunikoinnin välineenä -luku, hyötydiskurssi, monikielisyysdiskurssi ja identiteettidiskurssi, joka näkyi diskursseina kielestä osana itseä ja kieli muistuttaa juurista -diskurssina.

Olen aloittanut analyysiluvun käsittelemällä informanttien suomen kielen, äidinkielen ja muiden kielten osaamista, koska heidän eri kieltensä taitotason ymmärtäminen taustoitaa mielestäni hyvin muita lukuja. Olen käsitellyt jonkin verran myös äidinkielelle ja suomen kielelle annettuja merkityksiä ensimmäisessä luvussa, mutta niitä tietenkin käsittelem jossain määrin kaikissa muissakin luvuissa.

4.1. Kielten osaaminen ja merkitys

4.1.1. Äidinkielen osaaminen ja merkitys

Osa informanteista näkee äidinkielellä itseisarvon ja erilaisen merkityksen muihin kieliiin verrattuna. Äidinkielen erilaista merkitystä voi olla vaikea selittää, jos ihmisellä on myös toinen kieli, jota hän osaa suunnilleen yhtä hyvin. Jotkut informantit ovatkin perustelleet äidinkielen merkityksen yksinkertaisesti toteamalla sen äidinkielekseen. Samaa *äidinkieli on tärkeä, koska se on äidinkieli* -perustelua käyttivät myös Reinikan (2007: 51) ruotsinsuomalaiset informantit.

- (1) Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan? Miksi? / Miksi et?
Ei, koska äidinkieli on äidinkieli. (T17thai3)

Osa informanteista kirjoittaa, että äidinkielellä on yleisesti ja automaattisesti erilainen merkitys. Informantti esimerkissä 3 sanoo, että tämä ei ole mielipideasia, vaan äidinkielen erilainen merkitys koskee kaikkia. Äidinkielen erilainen merkitys ja itseisarvo joh-

tuu varmasti ainakin siitä, että äidinkieli on ihmisen tunnekieli ja minuuden tyysija. Ihminen on eniten oma itsensä äidinkielellään. (Skutnabb-Kangas 1988: 49.)

Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?

- (2) *Sillä on automaattisesti erilainen merkitys. (P17dinka(Sudan)8)*
- (3) *Kaikille äidinkieli on tärkeämpi kuin muu kieltä. (P16turkki1)*

Kukaan Suomeen itse muuttaneista ei ole kirjoittanut kyselylomakkeen taustatietosuuden äidinkieli-kohtaan suomen kieltä. Sen sijaan kaksi Suomessa syntynyttä vastaajaa on kirjoittanut suomen toiseksi äidinkielekseen. Toinen heistä on kirjoittanut toisen äidinkielenä vietnamin sulkuihin.

Vastaajat ovat määritelleet äidinkielenä ensisijaisesti alkuperä-, hallinta-, ja samastumismääritelmillä. Käyttömääritelmää he eivät ole kahta Suomessa syntynyttä informanttia lukuun ottamatta niinkään käyttäneet, koska informantit käyttävät äidinkieltään ja suomen kieltä vastauksiensa mukaan yleisimmin yhtä paljon, ja jotkut suomea enemmän kuin äidinkieltään. Skutnabb-Kangas kuitenkin toteaa (1988: 37–38), että käyttömääritelmä on alkeellisin äidinkielen määritelmästä. Parasta olisi määritellä äidinkieli alkuperäis- ja samastumismääritelmän yhdistelmällä, jolloin äidinkieli on se kieli, jonka on oppinut ensiksi ja johon samastaa itsensä. Informantit ovatkin käyttäneet pitkälti tätä määritelmää vastauksessaan lomakkeen kysymykseen siitä, mikä heidän äidinkielenä on.

Yksi informantti on kirjoittanut äidinkielekseen sellaisen kielen, jota hän ei osaa. Näin tehdessään hän on määritellyt äidinkielenä vain samastumismääritelmällä. Informantti tuntee surua siitä, ettei hän osaa äidinkielenään pitämänsä kieltä. Äidinkieli on selvästi hänelle tunneasia. Meänkielisiä nuoria aikuisia tutkineen Kankaan pro gradu -tutkielman mukaan (2012: 62) pohjoisten vähemmistökielten tutkimusprojekti Eldian kyselylomakkeeseen vastanneista suurin osa (62 %) ilmoitti meänkielen ainoaksi tai yhdeksi äidinkielistään. Se ei silti tarkoittanut sitä, että meänkieli olisi ollut myös vastaajien parhaiten osaama kieli.

- (4) Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on? (kirjoita 3 asiaa)

*Arabia ei ole minun äidinkieleni, vaan se on virallinen kieli Sudanissa. Koska Sudanissa on paljon heimoja, jotka puhuvat omaa kieltä. **Ja mun oikea äidinkieleni on Denga.** Se on vaikea.*

Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?

Mä osaan arabiaa, mutta Dengaa en, joten mä harjottelen sitä, koska täällä Suomessa on Dengalaisia ja ne osaavat puhua Dengaa, mutta minä en. So sad. (T15denga,arabia(Sudan)8)

Moni vastaaja on kirjoittanut, että he ovat huomanneet äidinkielen taitonsa heikentyneen Suomessa asumisen aikana. Useat vastaajat puhuvat äidinkielen *unohtamisesta* tai siitä, että he *pelkäävät unohtavansa* äidinkielen taitonsa. Myös Kurikan informantit olivat huolissaan oman suomen kielen taitonsa huononemisesta sekä siitä, oppivatko heidän lapsensa riittävän hyvin suomea (2013: 28). Todella monet informantit kertovat unohtevansa joitakin äidinkiellensä sanoja ja muistavansa vain sanan suomenkielisen vastineen. Joillakin äidinkieli on heikentynyt niin paljon, ettei heillä ole enää sujuvia kirjallisia taitoja äidinkielestä, vaikka aikaisemmin on ollut.

(5) Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?

Mitä enemmän olen asunut Suomessa, sitä enemmän unohdan venäjää. Osan kyllä puhua sujuvasti, mutta välillä menee kielet sekaisin. (T16venäjä5)

Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?

(6) *en osaa enää kunnolla lukea, puhua ja ymmärtäminen on vaikea. (P17somalit9)*

(7) *vähän mennyt huonomaksi ja olen unohtanut paljon sanoja. (P15persia,dari(Afganistan)3)*

(8) *huononi, koska alkoin puhuman suomea paljon. (P16denka,arabia(Sudan)8)*

(9) *Tuntuu vähän siltä, että en osaisi enään vietnamia, vaikka osaankin vielä. (T13vietnam, syntynyt Suomessa)*

Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa? Miksi? / Miksi et?

(10) *--- Pelkän että unohta oman äidinkieli. (T17thai4)*

Ainoastaan äidinkielen alkuperämääritelmän mukaan äidinkieli ei voi ihmisen elämän aikana vaihtua. Muiden määritelmien mukaan taas äidinkieli voi vaihtua, jos ihminen samastuu toiseen kieleen, alkaa käyttää toista kieltä enemmän tai hallitsee myöhemmin jonkin toisen kielen paremmin kuin alkuperäisen äidinkiellensä. (Skutnabb-Kangas 1988: 34.) Käyttö- ja hallintamääritelmien mukaan osan informanteistani äidinkieli voisi jo nyt olla suomi. Määritelmiä ei voi kuitenkaan käyttää näin suoraviivaisesti, eikä informantin omaa samastumista pidä tällä tavoin ohittaa. Kuitenkin on hyvä huomata, että tulevaisuudessa vielä useampi informanteista todennäköisesti käyttää enemmän suomea kuin äidinkieltään ja myös hallitsee suomen äidinkieltään paremmin.

Jotta informanttien äidinkielen taito säilyisi mahdollisimman hyvänä, heidän olisi hyvä tietoisesti kehittää ja ylläpitää sitä. Vallon informanteista (2007: 63–64) Viisi infor-

manttia 12:sta ajatteli, että äidinkielen taito säilyy sellaisenaan ilman ponnistelujakin. Huomattavaa on, että yleisimmin äidinkielen taidon ajattelivat säilyvän sellaisenaan Virossa alle puoli vuotta asuneet. Suurin osa informanteista piti kuitenkin äidinkielen ylläpitämistä tai kehittämistä edelleen tärkeänä. On helppo ymmärtää, että vasta vähän aikaa uudessa maassa asuneet eivät ole vielä huomanneet äidinkieltensä heikentyneen, eivätkä siksi usko niin voivan käydä, kuten informantti esimerkissä 11 on kirjoittanut. Moni ihminen ajattelee yleensäkin, että äidinkielen taito on niin vahva, ettei se voisi pitkänkään ulkomailla vietetyn ajan aikana huonontua.

- (11) Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?
en usko että se huonone. (T17arabia(Irak)2)

Myös informantit seuraavissa esimerkeissä 12 ja 13 ovat huomanneet äidinkielen taitonsa heikentyneen, vaikka toisaalla he ovat sitä mieltä, ettei äidinkielen taito huonone. Kahdessa lainauksessa olen yhdistänyt vastaajan selvästi keskenään ristiriidassa olevat vastaukset kahdesta eri kysymyksestä. Samantyyppisiä asioita onkin hyödyllistä kysyä useammassa eri kysymyksessä eri tavoin muotoiltuina, koska niin voi selvittää informanttien horjuvia käsityksiä (Kurikka 2013: 37). Jollain tapaa provosoivaksi osoittautui kysymys *Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?* Osan vastaajista tämä kysymys on saanut ehkä jollain tapaa puolustuskannalle, ja he sanovat, ettei heidän äidinkielen taitonsa voisi huonontua. Toiseen kysymykseen samat vastaajat ovat kuitenkin kirjoittaneet, kuinka heidän äidinkielen taitonsa on heikentynyt. Ensimmäisen informantin vastauksen esimerkissä 12 äidinkielen merkityksen muuttumista koskevaan kysymykseen voi tulkita kahdella tavalla: joko merkitys on vähentynyt tai sitten, kuten itse olen tulkinnut, hänen äidinkielen taitonsa on heikentynyt. Myös moni muu vastaaja on kertonut merkityksen muuttumista koskevan kysymyksen vastauksessa, kuinka äidinkielen taito on heikentynyt.

Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?

- (12) *ei se huonontuu.* Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa? *heikentynyt.* (P16arabia(Sudan)7)
- (13) *--- en usko että se huononee koska puhun sitä joka päivä.* Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa? *Ennen osasin lukea, kirjoittaa ja puhua täydellisesti mutta nyt osaan puhua mutta ei täydellisesti ja osaan lukea vähän mutta en enää osaa kirjoittaa.* (P17thai7)

Informanttien äidinkielen osaamistaan koskevat arviot perustuvat täysin heidän omaan arvioonsa. Usealla vastaajalla on puutteelliset kirjalliset taidot äidinkielestään. Jotkut eivät osaa ollenkaan kirjoittaa tai lukea äidinkielellään. Kirjallisten taitojen puuttuminen tai niiden heikkous omalla äidinkielellä on iso puute, jota hyvät kirjalliset suomen kielen taidot eivät voi korvata. Nyky-yhteiskunnassa luku- ja kirjoitustaito on niin oleellinen perustaito, että niiden puuttuminen äidinkielellä voi todella vaikeuttaa ihmisen elämää. Puutteellinen äidinkielen luku- tai kirjoitustaito voi esimerkiksi estää tai vaikeuttaa yhteydenpitoa muualla asuviin sukulaisiin ja ystäviin. Se estää luonnollisesti myös median ja kirjallisuuden seuraamisen omalla äidinkielellä sekä itsensä ilmaisemisen kirjallisesti äidinkielellään. Myös oman kulttuurin siirtyminen ihmiselle, joka ei kunnolla ymmärrä kirjoitettuja tekstejä, on huomattavasti vaikeampaa, jos se on pelkästään suullisen perinteen varassa.

Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?

- (14) *Osaan puhua hyvin lukeminen ja kirjoittaminen siltä väliltä. (P18thai9)*
 (15) *Puhua tosi hyvin, mutta lukeminen ja kirjoittaminen ei ole niin sujuvaa. (P15arabia(Irak)7)*
 (16) *Hyvin mut en todella hyvin. (T17italia16)*

Moni informantti on määritellyt äidinkielen taitonsa niin, että he kirjoittavat puhuvansa sitä *tarpeeksi hyvin*. *Tarpeeksi hyvin* viittaa siihen, että he selviytyvät äidinkielellään niistä tilanteista joissa sitä tarvitsevat, mutta tämä määrittely voi kuitenkin viitata myös siihen, ettei kielitaito välttämättä kaikilla osa-alueilla ole äidinkielen tasoista. Esimerkiksi informantti esimerkissä 18 pitää odotetustikin tärkeimpänä, että hän pystyy puhumaan äidinkielellään ihmisille, mutta kirjallisista taidoista hän ei ole maininnut mitään, joten niiden taso jää epäselväksi. Informantit vaikuttavat arvostavan varsinkin äidinkielessään puhumisen taitoja enemmän kuin kirjoittamisen taitoja. Osalle riittää, että he kykenevät suulliseen kommunikaatioon äidinkielellään. Joillakin vastaajilla on kuitenkin erittäin hyvät taidot äidinkielestään, kuten informantilla esimerkissä 20.

Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?

- (17) *tarpeeksi hyvin (P15somalil9)*
 (18) *Osaan sen tarpeeksi hyvin että voin puhua sitä ihmisten kanssa. (P13dinka(Sudan)9)*
 (19) *Tarpeeksi hyvin, jotta he ymmärtäisivät puhettani. (T12(vietnam)suomi, syntynyt Suomessa)*

- (20) *Osaan äidinkieltäni erinomaisesti. Osaan puhua, lukea ja kirjoittaa sitä tosi hienosti.* (T16venäjä6)

Suomessa syntyneiden vastaajien arviot äidinkielen taidostaan vaihtelevat. Puolella on oikein hyvät taidot äidinkielestään, kuten informantilla esimerkissä 21. Toisella puolella eli kolmella informantilla taas on puutteita äidinkiellensä osaamisessa ja he kokevat äidinkiellensä vaikeaksi, eivätkä ajattele osaavansa sitä kovin hyvin. Yksi Suomessa syntynyt informantti on vastannut, että hänen äidinkiellensä on *hankala* ja *outo*, mutta hän osaa sitä *aika hyvin*.

- Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?
- (21) *oikein hyvin minä kirjoitan, puhun ja luen minun äidinkieltä.*
(T12assyria (Irak),suomi, syntynyt Suomessa)
- (22) *en kovin hyvin* (P18kurdi, syntynyt Suomessa)
- (23) Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on?
Ihan kiva kieli. Pikkasen hankala. Lukeminen on okei ja kirjoittaminen on pikkasen vaikeaa. (T13vietnam, syntynyt Suomessa)

Kaksi vastaajaa on arvioinut äidinkielen taitonsa prosenttilukuna kysymyksessä *Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?* He ovat kirjoittaneet saman prosenttiluvun, mutta vastaajat ovat eri kouluista, joten he eivät ole vaikuttaneet toisiinsa. On mielenkiintoista ajatella, millainen kielikäsitelmä vastaajilla on, kun he ajattelevat, että kielen voi osata 100 prosenttisesti tai sitten esimerkiksi 95 prosenttisesti. He ovat kuitenkin arvioineet äidinkielen taitonsa erittäin hyväksi, vaikka joitain pieniä puutteita he siinä näkevät.

- (24) *95 %* (P15persia,dari(Afganistan)3)
- (25) *100 % osan n. 95 %* (T17thai3)

Iskaniuksen tutkimuksessa venäjän kielen eli äidinkielen itsearvioituun taitoon yhteydessä olevia tekijöitä ei löytynyt kyselyssä mukana olevista taustamuuttujista. Esimerkiksi iällä, sukupuolella, äidinkielellä tai vanhempien äidinkielellä ja kansalaisuudella, maassaoloajalla, opiskelupaikalla tai kotikaupungilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä arvioituun venäjän kielen tasoon. (Iskanius 2006: 139.)

Osa Reinikan informanteista haluaa seurata suomalaista mediaa, kulttuurielämää tai politiikkaa suomen kielellä (2007: 28). Myös vironsuomalaisia tutkineen Vallon (2007: 57) informanteille internet on äidinkielen ylläpidon väline. Heistä vain puolet kertoo käyttävänsä mediaa ollenkaan muilla kielillä kuin äidinkielellään tai viron kielellä. Vain

muutama omista informanteistani on maininnut käyttävänsä mediaa äidinkielellään. Median käyttämistä tietenkin vaikeuttaa se, että kaikilla informanteistani ei ole sujuvaa luku- ja kirjoitustaitoa äidinkielellään. Kirjallisten taitojen puute tai heikkous estää siis tämän tavan äidinkielen ylläpitoon.

- (26) Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?
 --- *yleensä luen aina Turkkilaista sanomalehtiä, kirjoja jne.* (P16turkki1)
- (27) Milloin käytät äidinkieltäsi? Kenen kanssa puhut sitä?
 --- *Käyn venäläisessä nettisivussa niin puhun kavereiden kaa sielläkin.*
 (T16venäjä5)

4.1.2. Suomen kielen osaaminen ja merkitys

Informanttien arviot heidän omasta suomen kielen taidostaan jakautuvat odotetusti niin, että vähemmän aikaa Suomessa asuneet arvioivat kielitaitonsa huonommaksi ja Suomessa syntyneet kaikkein parhaimmaksi.

Suomessa viisi vuotta tai vähemmän aikaa asuneista vain kaksi on arvioinut Suomen kielen taitonsa selvästi positiivisesti. Kuusi informanttia on arvioinut suomen kielen taitonsa niin, ettei arvio ole selvästi positiivinen eikä negatiivinen. Moni heistä on kirjoittanut, että suomen kieli on sekä helppo että vaikea, tai he ovat erotelleet kielen osa-alueita helpompiin ja vaikeampiin, tai he osaavat suomen kieltä esimerkiksi *jotenkin*. Negatiivisiin vastauksiin kuuluu kahdeksan informantin vastaukset, eli he pitävät suomen kielen taitoaan vielä huonona.

- (28) Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?
minun mielestäni minä puhun aika huono suomenkielinen. (T17thai4)
- (29) *aika huono, mä ajattelen että se on vaikea kieli.* (P16somalil4)
- (30) *Osaan jotenki* (P16thai4)
- (31) *en osa vielä hyvin* (P13somalil3)

Suomessa yli viisi vuotta asuneista yhdeksän on arvioinut suomen kielen taitonsa hyväksi. Vähän neutraalimmin tai varovaisemmin suomen kielensä esimerkiksi *ihan hyväksi* on arvioinut kahdeksan. Heistä moni on kirjoittanut, että suomen kielen taito tarvitsee vielä kuitenkin parantamista tai jokin tietty kielitaidon osa-alue on heille vielä

vaikeaa. Negatiivisesti suomen kielen taitonsa on arvioinut neljä vastaajaa. He ovat kirjoittaneet, että heidän kielitaitonsa on *huono* tai *ei kovin hyvä*.

Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?

- (32) *Suomen kielen taitoni on ihan ok, mutta ei tosi hyvä. Mun pitää hiota sitä hieman.* (T15denga,arabia8)
 (33) *aika huono* (P18thai9)
 (34) *Ihan hyvää, mutta on kuitenkin tarvi parantaa vielä.* (T17aramea(Irak)9)

Suomessa syntyneistä kukaan ei arvioi Suomen kielen taitoaan kielteisesti. Kahden Suomessa syntyneen mielestä heidän suomen kielen taitonsa on hyvä, mutta sitä voi kuitenkin vielä parantaakin. Viisi Suomessa syntynyttä on arvioinut suomen kielen taitonsa erittäin hyväksi ja pelkästään positiivisin sanoin. Osa heistä ei näe mitään parantamisen tarvetta suomen kielen taidossaan.

Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?

- (35) *Osaan hyvin sitä mutta ei vielä kaikkea.* (P13assyria syntynyt Suomessa)
 (36) *Erittäin hyvä.* (T12vietnam syntynyt Suomessa)
 (37) Mitä suomen kielen alueita (kirjoittaminen, puhuminen, ymmärtäminen...) sinä haluat eniten parantaa? Miksi?
ei minun mielestä ole mitään parantamista suomen kielessä. (T12assyria(Irak),suomi, syntynyt Suomessa)

Informantit ovat epävarmoja, kuinka hyvä heidän suomen kielen taitonsa on. Informanteilla on selkeämmät näkemykset siitä, kuinka hyvä heidän äidinkielen taitonsa on. Sen sijaan heidän oman suomen kielen taitonsa arvioiminen tuntui ilmeisesti vaikeammalta ja arviot ovat epävarmempia.

Erytisesti tytöt arvioivat suomen kielen taitoaan varovaisemmin kuin pojat. Pojat ovat käyttäneet enemmän sekä selvästi positiivisia luonnehdintoja että selvästi negatiivisia luonnehdintoja suomen kielen taidostaan, eli yleisimmin heidän suomen kielen taitonsa on joko hyvä tai huono. Neljä on arvioinut suomen kielen taitoaan jollain tapaa positiivisen ja negatiivisen väliltä tai käyttänyt molempia luonnehdintoja, esimerkiksi suomen kielen puhuminen on helppoa, mutta kirjoittaminen vaikeaa tai informantti osaa suomea *jotenkin*. Tytöistä suurin osa eli kymmenen ei ole arvioinut suomen kielen taitoaan selvästi positiivisesti tai negatiivisesti, vaan he ovat antaneet varovaisempia arvioita, esimerkiksi sanat *ihan* tai *melko* toistuvat usein tai sitten he arvioivat, että joku osa-alue on

helppoa ja joku vaikeaa tai joskus on helppoa ja joskus vaikeaa. Selkeästi positiivisesti tai negatiivisesti suomen kielen taitoaan on arvioinut yhtä moni eli neljä informanttia, eli heidän suomen kielen taitonsa *ei ole kovin hyvä* tai sitten he osaavat *hyvin*. Molemmat venäläiset tytöt esimerkeissä 40 ja 42 ovat arvioineet suomen kielen taitonsa hyväksi tai ihan hyväksi, mutta hekin ovat lisänneet vastauksiinsa epävarmuutta ja arvelua ilmaisevan *kai* tai *kait*-lisäyksen.

Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?

- (38) *En tiedä onko minulla tarpeeksi hyvää tää suomen kieli taito. (P17thai7)*
- (39) *en voi itse kuvitella. (P15persia, dari(Afganistan)3)*
- (40) *Osaan sanoa perusasiat ja jutella vapaasti kavereiden kanssa. Ymmärrän kun joku puhuu tai kun luen. Minuakin ymmärretään ja osaan kirjoittaa... kait :D (T16venäjä5)*
- (41) *hyvää, ymmärrän sanat ja osaan puhua suomeaa. (P17somalii9)*
- (42) *On kai se ihan hyvä, mutta joskun en vaa osaa vastata oikein tai kysyä. Minun täytyy ennen sanomista miettiä mitä aion sanoa. (T14venäjä5)*

Kysymykseen *Mitä suomen kielen alueita (kirjoittaminen, puhuminen, ymmärtäminen...) sinä haluat eniten parantaa? Miksi?* selvästi eniten on tullut vastauksia, joissa informantti haluaa parantaa kirjoittamisen taitoja. Kirjoittaminen on mainittu 19 vastauksessa. Toiseksi eniten informantit haluavat parantaa ymmärtämistä, joka on mainittu 12 vastauksessa. Puhumista haluaa parantaa kymmenen, kaikkea neljä ja ei mitään kaksi informanttia. Molemmat informantit, joiden suomen kieli ei heidän mielestään tarvitse parantamista, ovat Suomessa syntyneitä.

Kysymyksessä *Mitä suomen kielen alueita (kirjoittaminen, puhuminen, ymmärtäminen...) sinä haluat eniten parantaa? Miksi?* suurin osa on valinnut jonkun suluissa olleista vaihtoehdoista. Koulu saattaa puuttua kirjoittamisessa kaikkiin virheisiin, kun taas puhumista ei samalla tavalla korjata, joten oppilaalle voi tulla korostetusti olo, että hänen puhumisensa on paljon parempaa kuin kirjoittaminen. Myös ymmärtämiseen voi riittää, että ymmärtää asioiden pääkohdat, vaikkei jokaista sanaa ymmärtäisikään. Moni on maininnut vaikeaksi nimenomaan puheen ymmärtämisen. Suomen kielessä puhekieli poikkeaa varsin paljon kirjoitetusta kielestä, mikä vaikeuttaa monilla S2-oppijoilla puheen ymmärtämistä. On kuitenkin toisaalta mielenkiintoista, että useampi haluaa parantaa ymmärtämistä kuin puhumista, sillä monesti kuitenkin kielen ymmärtäminen on toisessa tai vieraassa kielessä helpompaa kuin kielen tuottaminen itse. Toisaalta myös Räsänen (2006: 71–72) informanteille vaikeinta norjan kielessä on ollut ymmärtäminen.

- (43) *Haluan parantaa puhumisen, koska minulla on pieni aksentti, joka joskus ärsyttää. (T16venäjä6)*
- (44) *Haluaisin parantaa ymmärtämistä suomen kielessä, koska en ihan aina ymmärrä kaikkia sanoja. (T12serbia11)*
- (45) *Varmaa kirjoittaminen ja puhuminen. Haluaisin täydentää sanavarastoa ja oppia kirjoittamaan ilman virheitä. (T16venäjä5)*

Suomen kieli on tärkeä ja merkitsee paljon suurimmalle osalle informanteista. Suomessa syntynyt vastaaja esimerkissä 48 on kirjoittanut suomen kielen lomakkeen taustatieto-osuuteen toiseksi äidinkielekseen, kuten hän sanoo suomen hänelle olevankin. Kurikan (2006: 46) informanteista vain kolme ilmaisee unkarin kielellä olevan heille henkilökohtaista merkitystä. Käsittelen informanttien suomen kielelle antamia merkityksiä myös luvussa 4.6. Hyötydiskurssi. Viisitoista informanttia on kirjoittanut, että suomen kieli on tärkeää ja merkitsee paljon, mutta varsinaista identiteettidiskurssia suomen kielestä ei löydy kenenkään muun informantin vastauksista kuin esimerkin 48 Suomessa syntyneen informantin vastauksesta.

- Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?
- (46) *Se merkitse minulle paljon. (T15somalil3)*
- (47) *Se on tärkeää. (P16albania(Kosovo)9)*
- (48) *Se merkitsee minulle paljon koska suomen kieli on minulle kuin toinen äidinkieli. (T12assyria(Irak),suomi, syntynyt Suomessa)*

Kaksi vastaajaa esimerkeissä 49 ja 50 on kirjoittanut, ettei suomen kieli tai sen opiskelu ole tärkeää. Italialaisella informantilla esimerkissä 50 vaikuttaa olevan hyvin vahva italialainen identiteetti, vaikka hän on asunut lähes koko elämänsä Suomessa. Hänen vastauksissaan kuitenkin toistuu johdonmukaisesti ajatus, että hän on italialainen ja sattuu nyt vain asumaan tällä hetkellä Suomessa.

- Mitä ajattelet suomen kielen opiskelusta koulussa?
- (49) *En tiä onko se edes mulle tärkeä. (T14kuku(Sudan,Uganda),yli7v.)*
- (50) *Minulle rehellisesti ei merkitse mitään osata suomea. Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole? Olen, koska mielestäni olen italialainen, mutta asun Suomessa ja olen täällä. (T17italia16)*

Iskaniuksen tutkimuksessa (2006: 138–139) suomeksi puhuminen osoittautui opiskelijoiden arvioiden mukaan heikoimmaksi kielitaidon osa-alueeksi ja puheen ymmärtäminen parhaimmaksi. Naisten ja miesten arviot eivät eronneet toisistaan millään kielitai-

don osa-alueella. Sen sijaan iällä, maassaoloajalla ja äidinkielellä oli merkitystä itsearvioinnin tasoon. Nuorimmat, eli 16–19-vuotiaat, arvioivat kielitaitonsa kaikilla osa-alueilla itseään vanhempia paremmaksi. Maassaoloajan merkitys kielitaitoon oli myös Iskaniuksen tutkimuksessa odotuksenmukainen, eli mitä kauemmin opiskelija oli asunut maassa, sitä paremmaksi hän arvioi kielitaitonsa jokaisella neljällä osa-alueella (puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen).

4.1.3. Muiden kielten osaaminen ja englannin merkitys

Englannin kielen merkitys informanteille ei ole kovin suuri, koska harva osaa sitä sujuvasti. Monet ovat kirjoittaneet, että osaavat englantia vain vähän tai heidän englannin kielen taitonsa on huono. Suurin osa käyttää englantia lähinnä koulussa englannin tunneilla. Nekin, jotka osaavat englantia, eivät yleensä käytä sitä kavereiden kanssa. Yleisimmin informantit käyttävät englantia matkustaessaan ulkomailla, ja jotkut lisäksi tietokoneella ja internetissä.

1.) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä? 2.) Milloin käytät näitä muita kieliä?

- (51) *Vähän englantia, ei vaikeaa, mutta olen vasta aloittanut sen opiskelun. -- en käytä englantia. (T13somalit2)*
- (52) *Osaan vähän englantia --- (käytän) kun pelan tietokonella. (P13somalit3)*
- (53) *vähän enkkua --- (käytän) enkun tunnilla (P15somalit9)*

Todella monet osaavat arabiaa englannin lisäksi ja paremmin kuin englantia, ja sitä voidaan käyttää myös kavereiden kanssa, kuten informantti kertoo esimerkissä 54. Holmin (2008: 39) Suomessa asuville suomalaisille informanteille vieraista kielistä puhuttaessa kyseessä on ennen muuta englanti, koska he asuvat yksikielisessä ympäristössä, ja moni osaa vieraista kielistä todennäköisesti englantia parhaiten, ja toisaalta englanninkielisen populaarikulttuurin vaikutus on suuri. Omien informanttieni kohdalla hyvin usein ei, vaan monet heistä osaavat jotain kolmatta kieltä sujuvasti äidinkieltensä ja suomen kielen lisäksi, joka ei ole englanti.

1.) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä? 2.) Milloin käytät näitä muita kieliä?

- (54) *Osaan arabia ja englantia. --- Käytän arabiaa kavereiteni kanssa. (T17aramea(Irak)9)*
- (55) *Italia -> helppo. Englantti -> vaikeaa. --- Kavereiten kansa (Italia), Koulussa (Englantti) (T12espanja11)*

Informantit näkevät englannin kielen merkityksen kuitenkin hyvin tärkeänä. Tärkeys perustuu siihen, että sitä pidetään *lingua francana* ja sillä ajatellaan pärjäävän kaikkialla maailmassa, kuten informantit kertovat esimerkeissä 56–58. Monet vastaajat pitävät itsestään selvänä, että englantia *pitää* osata, ja jos osaa englantia, niin *pärjää* kaikkialla maailmassa. Vastaja esimerkissä 59 on kirjoittanut haluavansa opettaa lapselleen äidinkieltä lisäksi englantia ja arabiaa, sen sijaan suomen kieltä hän ei ole maininnut.

- (56) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
Äidinkieleni on aina etusijalla minulle. Myös englanti on tärkeä, koska sitä puhutaan kaikkialla maailmassa. (T16venäjä6)
- (57) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä?
Enkkua ja sitä pitää osata koska maailma puhuvat enkkua siis melkein jokassa maassa. (P17thai7)
- (58) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä?
Vähän englantia. Englannin kielellä pärjää melkein kaikkialla. (P16albania(Kosovo)9)
- (59) Mitä ajattelet äidinkielen opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi?
Opettaisoin somalian kieltä ja Brittiä ja Arabian. (T13somali9)

Holmin (2008: 78–79) suomalaiset informantit vertaavat suomen kieltä lähinnä vain englantiin. Esimerkissä 56 informantti on verrannut äidinkieltä ja englannin merkityksiä toisiinsa, mutta suurin osa informanteista vertaa äidinkieltä suomen kieleen eikä englantiin. Myös Holmin informantit näkevät englannin kielellä prestiisiarvon, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että kun he vertaavat englannin kieltä suomen kieleen populaarikulttuurin puitteissa, äidinkieli alkaa siinä valossa näyttää jotenkin vähäpätöiseltä. Holmin informantit näkevät populaarikulttuurin vaikutuksen myötä englannin kielessä jotain tavoiteltavaa ja haasteellista. Englannin kieli näyttäytyy informanteille tulevaisuuden kielenä: sen avulla on helpompi opiskella ja toimia globalisoituvassa yhteiskunnassa. Omien informanttien vastauksissa englannin kieli ei tule esille juuri muissa kuin muiden kielten osaamista ja käyttöä koskevissa kysymyksissä.

4.2. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä

4.2.1. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä perheen kanssa

Olen nimennyt tämän alaluvun niin, että kieli on perheen kanssa kommunikoinnin väline. Tässä diskurssissa kieli nähdään arvokkaana ja tarpeellisena siksi, että sen avulla pidetään yhteyttä perheeseen ja sukuun. Kieli on tässä diskurssissa kuitenkin vain yhteydenpidon väline. Kielellä ei nähdä olevan itseisarvoa, jos syy äidinkielen ylläpitoon on se, etteivät vanhemmat tai mummo osaa tarpeeksi hyvin suomea, jotta heidän kanssaan tulisi toimeen suomen kielellä.

Perhe antaa äidinkielelle varmasti tunnemerkitä, koska perheeseen ja lapsuuteen liittyy voimakkaita tunteita ja tunnemuistoja. Kuitenkin, jos ainut syy pitää yllä äidinkielen taitoa, on vanhempien tai muiden sukulaisten heikko suomen kielen taito, ihminen ei ehkä täysin tiedosta äidinkielen merkitystä häntä itseään varten. Kun muut ihmiset antavat syyn äidinkielen ylläpitoon, se perustuu enemmän kommunikointifunktioon kuin esimerkiksi identiteettifunktioon tai itsensä ilmaisuun parhaiten omalla äidinkielellään.

Pelkästään perheen ja sukulaisten kanssa kommunikointi ei riitä ylläpitämään monipuolista ja hyvää äidinkielen taitoa, ja loppujen lopuksi perheen kanssa käytetty sanasto voi olla varsin suppea. Jos äidinkielen merkitystä perheen ja kodin ulkopuolisessa elämässä ei tiedosta, sitä ei välttämättä kehitäkään, jolloin riskinä on, että perheen sisälle jäävä äidinkieli jää niin sanotuksi lapsuuden kieleksi. Tällöin monet aikuisuuteen liittyvät aiheet ja sanat osaa vain toisella kielellä, koska niistä ei puhu äidinkielellään. Tällöin äidinkielen käytössä on selvää diglossiaa, eli sitä käytetään vain tietyillä domeeneilla. Sanasto ei tällaisissa tapauksissa pysy laajana, vaan todennäköisesti nuori osaa puhua joistain asioista vain suomeksi, koska on oppinut sanaston esimerkiksi koulussa.

Polven informantit kertovat käyttävänsä toista kieltään englantia esimerkiksi koko ajan ja joka tilanteessa. Englannin kielen käyttö ei jakaudu yhtä moneen selkeästi rajattavaan domeeniin kuin suomen kielen käyttö. Suomen kielen käytössä on havaittavissa diglossiaa eli kielen käyttöä vain jollakin tietyllä domeenilla. (Polvi 2007: 81, 83, 88.)

Perhe on informanttien vastauksissa eniten käytetty perustelu äidinkielen taidon merkitykselle. Äidinkielen taito mahdollistaa monen kohdalla yhteyden pitämisen muualla asuvien sukulaisten kanssa. Mummot ja serkut on mainittu useissa vastauksissa syyksi siihen, miksi äidinkielen taidolla on merkitystä. Ilman äidinkielen taitoa katkeaisivat

myös monet siteet lähtömaahan ja sukuun. Samalla tavoin kuin muillakin informanteilla, myös Suomessa syntyneillä informanteilla perhe ja sukulaiset ovat yksi tärkeimmistä syistä äidinkielen ylläpitoon.

- (60) Milloin käytät äidinkieltäsi? Kenen kanssa puhut sitä?
 --- *pikkuvelin kanssa välillä, vanhempien kanssa enemmän.*
 (P16denka, arabia(Sudan)8)
- (61) Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan?
En voi. Vanhemmat ja sukulaiset ei osa suomea sujuvasti.
 (T17aramea(Irak)9)
- (62) Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi?
 Miksi opettaisit? / Miksi et?
että he osaisivat puhua sukulaisilleen. (P13dinka(Sudan)9)
 Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan? Miksi? / Miksi et?
- (63) *En voisi lopettaa, koska mitä kieltä mä puhuisin äidille ja isälle, ku ne ei osaa hyvin uomea.* (T11somal)9)
- (64) *en voi, koska vanhemmat puhuvat äidinkieltäni* (P18kurdi, syntynyt Suomessa)
- (65) *En. Vanhemmat eivät ymmärtäisi minua paljon, jos yritän selittää jtn suomenkielen sanaa.* (T13vietnam, syntynyt Suomessa)

Myös sekä Polven että Reinikan tutkielmissa informantit pitivät sukulaisuussuhteita tärkeimpinä syinä äidinkielen ylläpitoon. Polven (2007: 71) informanteista suurin osa pitää suomen kielen säilyttämisen tärkeimpänä syynä vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Ilman suomen kielen taitoa he eivät voisi pitää yhteyttä esimerkiksi Suomessa asuviin sukulaisiin. Myös Reinikan (2007: 52, 24) informantit kokevat sukulaisten ja ystävien kanssa kommunikoinnin suomen kielellä tärkeäksi ja helpommaksi kuin muilla kielillä. Sukulaisuusperuste on hänen informanteillaan kaikkein yleisin syy, jolla perustellaan suomen kielen osaamisen tärkeyttä.

Useampi informanteistani kertoo käyttävänsä äidinkieltään myös koulussa, esimerkiksi äidinkielenä tunneilla tai mahdollisesti muiden samaa kieltä puhuvien kanssa. Moni on maininnut myös kaverit. Polven (2007: 79–81) informantit käyttävät äidinkieltään, kun ovat yhteydessä Suomessa asuviin sukulaisiin esimerkiksi puhelimen tai sähköpostin välityksellä. Toiseksi yleisintä on käyttää suomen kieltä Britanniassa asuvien suomalaisten tai omien lasten kanssa. Suomen kieltä käytetään myös Suomi-vierailuilla.

Osa informanteista käyttää kotonaan myös suomen kieltä. Osa puhuu sitä sisarusten kanssa, parilla vastaajalla on suomalainen isäpuoli ja yksi asuu sijaisperheessä. Esimerkin 67 informantti haluaisi puhua enemmän suomea sisarustensa kanssa.

Milloin käytät suomen kieltä? Kenen kanssa puhut sitä?

- (66) *Kotona puhun paljon sisareni kanssa suomea. (T11somalii9)*
- (67) *Koulussa ja kavereiden kanssa. **liia harvoin sisaruksen kanssa.** (P15somalii9)*
- (68) *Melkein jokapaikassa, muttei kotona paitsi sisarusten kanssa. Puhun sitä kaikkien kanssa, kaverit jne. mutta vanhempien kanssa omaa äidinkieltä. (P15arabia(Irak)7)*
- (69) *Kavereiden kanssa, koulussa ja joskus hyvin harvoin sisaruksien kanssa... (T17italia16)*
- (70) *Kotona sisarusten kanssa ja aika usein ulkona. (P16albania(Kosovo)9)*

Elina Kankaan pro gradu -tutkielmassa meänkielisistä nuorista aikuisista (2012: 54) kaikki kertoivat käyttävänsä vähemmistökieltä toisen tai molempien vanhempiensa kanssa. Sen sijaan vain yksi informantti kertoi puhuvansa aina vähemmistökieltä myös sisarustensa kanssa. Anna-Kaisa Räisäsen (2006: 55) informanteista kaikki korostivat myös kveenin kielen asemaa lapsuuden kodeissaan. Hekään eivät kuitenkaan enää aikuisina juuri käytä kieltä sisarusten kanssa tai nykyisissä perheissään.

4.2.2. Äidinkieli kommunikoinnin välineenä lähtömaassa

Informantit ajattelevat tarvitsevansa äidinkieltään, kun he matkustavat lähtömaahansa joko käymään tai pitemmäksi ajaksi esimerkiksi opiskelemaan tai töihin. Jotkut vastaajista haluavat palata takaisin lähtömaahansa. Äidinkielen merkitys nähdään monissa näissä vastauksissa hyvin suppeana, kun informantit ajattelevat tarvitsevansa äidinkieltään esimerkiksi lähinnä lomamatkoilla lähtömaahansa tai mennessään sinne opiskelemaan. Esimerkiksi informantin vastaus esimerkissä 74 kertoo, ettei hän oikein tiedosta äidinkielen merkitystä, koska se on tärkeää sitten kun hän menee lähtömaahansa. Hän ei ainakaan tässä vastauksessa näe äidinkielellään merkitystä Suomessa.

- Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
- (71) *aion kauttaa tulevaisuudessa, koska minun mielestä **lähen takaisin** thaimaan opiskelemaan tai tehdään työtä. (T17thai4)*
- (72) *Voin lähteä Venäjään. (P13venäjä4)*
- (73) *Silloin **kun menen kotimaahani** jotta voin puhua sukulaisille ja muille on osattava se. (P13dinka(Sudan)9)*
- (74) *Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin? **Somalia on tärkeää kun menen Somaliaan.** (P15somalii9)*

- (75) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Koska haluaisin muuta takas italiaan. (T17italia16)
- (76) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Vaikka muuttaisin takaisin sinne asumaan niin on tärkeä osata oma äidinkieltä. (P18thai9)
- (77) *tietenki palaan omaamaahan, tekemään muutoksia.* (P16somali4)
- (78) *Voin muuttuu Taimaahan oppiminen ja työhön.* (T17thai3)
- (79) *Tarvin sitä kun lähdän sinne lomalle.* (P17thai7)
- (80) *--- tulevaisuudessa ajon käydä aika usein kotimaassani* (P16albania9)
- (81) *jos muutan Somaliaan pakkohan minun osatta somalia.* (P17somali9)

Holmin (2008: 80, 41, 74) Suomessa asuvat suomalaiset informantit näkevät kielet vahvasti vain kommunikoinnin välineenä, eikä kielillä sinänsä ole mitään vaikutusta mihinkään. Hänen informanttinsa eivät tiedosta äidinkielen merkitystä identiteetin rakentajana. Holmin informantit ovat lukiolaisia äidinkieleltään suomea puhuvia, joten heidän ei ole tarvinnut pohtia äidinkielen merkitystä itselleen tai identiteetilleen. He ovat miettineet lähinnä eri kielten oppiaineiden merkityksiä itselleen. Informantit eivät tuokaan missään vastauksessa esiin, että äidinkieli olisi heille tunteiden kieli.

Omistakaan informanteistani selvästikään kaikki eivät koe äidinkielellä olevan syvämpää merkitystä tai ainakaan se ei ole kovin hyvin tiedostettua. Joihinkin toisiin kysymyksiin samat informantit ovat voineet kirjoittaa äidinkielen tärkeydestä ja jopa identiteettifunktiosta, mutta jos vastausten välillä on näkyvissä selviä ristiriitaisuuksia, sekin kertoo siitä, että informanttien kielitietoisuus on jäsentymätöntä. Kielitietoisuuden jäsentymättömyys voi osittain johtua informanttien iästä, mutta se tuskin selittää sitä kokonaan. Myös Holmin (2008: 89, 50) informanttien kielitietoisuus on jäsentymätöntä, ja se näkyy myös niin, etteivät informantit tee eroa eri kielten välille. Hänen informanttinsa elävät homogeenisessä ympäristössä, missä kaikki ympärillä puhuvat samaa äidinkieltä, mikä totta kai vaikuttaa siihen, etteivät he ymmärrä äidinkielen erilaista merkitystä muihin kieliin verrattuna tai tiedosta äidinkielenä identiteettifunktiota.

Reinikan informanteille suomen kieli vaikuttaa olevan tärkeä, mutta harva heistä kielellistää kielen tärkeyden suoraan (2007: 54). Ulkomailla asuvista Vallon (2007: 101) informanteista kolme 12 informantista pitää äidinkielen merkitystä jollain tapaa samanlaisena kuin muiden kielten merkitystä.

4.3. Kieli kansallisuuden määrittäjänä

Monissa vastauksissa näkyy ajatus, ettei esimerkiksi voi olla somalialainen, jos ei osaa somalia. Kieli ja kansallisuus nähdään yleisestikin ihmisten mielissä tiiviisti yhteenliittyvinä, jolloin kielitaito määrittää myös kansallisuutta. Myös Holmin aineiston informanttien mielestä ihminen on kiistattomasti täysin suomalainen vasta sitten, kun osaa suomen kieltä (2008: 64). Samoin Reinikan (2007: 28) informantit yhdistävät suomen kielen osaksi suomalaisuutta ja korostavat omaa suomalaisuuttaan. Myös Vallo toteaa (2007: 88), että käsitys äidinkielen merkityksestä kansallisuuteen ja kotimaahan liittyvänä ilmiönä on melko yleinen informanttien keskuudessa.

Informantit ovat kirjoittaneet vastauksissaan, että he voisivat menettää myös alkuperäisen kansallisuutensa, jos he menettävät äidinkielen taitonsa. Tämä näkyy esimerkin 83 *se tarkoittaa* -kohdassa, jossa informantti kirjoittaa äidinkielen osaamisen tarkoittavan myös kansallisuutta. Samalla tavoin myös suomalaiset voivat ajatella, että ihmisen juurilla ei ole merkitystä, jos henkilö ei osaa suomen kieltä: silloin häntä ei hyväksytä suomalaiseksi (Tyni 2003: 69). Myös Suomessa syntynyt vastaaja esimerkissä 85 pitää itseään vietnamilaisena.

- (82) Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan?
En koska olen venäläinen. (P13venäjä4)
- (83) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
Merkitsee paljon, se tarkoittaa että olen Italialainen. (T17italia16)
- (84) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
että olen vietnamilainen. (P14vietnam6)
- (85) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Olen vietnamilainen. Minun on osattava omaa äidinkieltä. (T12vietnam, syntynyt Suomessa)
- (86) Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan? Miksi? / Miksi et?
en missään nimessä lopettais, koska en halua että lapseni sanovat että he ovat somalialaisia, mutta ei osakaa puhua somaliankielellä. (P16somalii4)

Maria Tyni toteaa pro gradu -tutkielmassaan, että piirre, josta ihmisen ainakin varmasti tunnistaa suomalaiseksi, on se, että hän puhuu suomea kuin syntyperäinen puhuja (2003: 67). Siihen, että ihminen mielletään muiden silmissä kuuluvaksi johonkin kansallisuuteen, ei siis riitä edes se, että hänellä on kielitaito, vaan hänen kielitaitonsa täytyy olla syntyperäisen kielenkäyttäjän tasolla. Aineistossani on informantteja, joilla ei ole syntyperäisen kielenkäyttäjän kielitaitoa välttämättä äidinkiellellä eikä suomen kie-

lellä. Tällöin vaarana on, että heidän identiteettinsä voi jäädä irralliseksi tai heille voi syntyä juureton olo.

Informantit eivät ole nostaneet esiin ajatusta siitä, että samoin kuin heidän äidinkielen­sä määrittää heidän kansallisuuttaan, myös suomen kieli määrittää hyvin voimakkaasti suomalaisuutta. Eli tullakseen ainakin muiden silmissä suomalaiseksi informanttien olisi osattava suomea erittäin hyvin. Esimerkiksi kysymys *Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?* olisi voinut tuoda esille ajatuksia siitä, että suomen kielen taidon ansiosta ihminen kuuluu ja sopeutuu helpommin muiden suomalaisten joukkoon. Mitään tällaisia kommentteja informantit eivät ole kuitenkaan tuoneet esiin. Tynin (2003: 68) informantti kommentoi asiaa sanomalla, että *maahanmuuttajat ovat omalla tavallaan suomalaisia*, ja hän puhuu *kulttuurien yhteistyöstä ja kansainvälisyydestä*. Yleisesti Tynin informanttien mielestä suomalaisuus edellyttää suomenkielisyyttä. Informantti saattaisi esimerkiksi suhtautua suomen kieltä taitamattomaan, suomalaiseksi itseään väittävään ihmiseen hieman epäillen.

4.4. Paine äidinkielen osaamiseen

Monessa vastauksessa ilmenee ajatus, että on noloa tai hävettävää, jos ei osaa äidinkieltään. Sukulaisten keskellä häpäisy (tai häpeäminen) ja itseensä pettyminen ovat voimakkaita ilmaisuja, jotka kertovat, kuinka tärkeänä informantit pitävät äidinkielen taidon ylläpitoa. Esimerkit 87, 88 ja 90 liittyvät selvästi sosiaaliseen paineeseen osata äidinkieltä. Tämä luku liittyy myös kiinteästi edelliseen lukuun sekä lukuun 4.2.2. Äidinkieli kommunikation välineenä lähtömaassa, koska monissa vastauksissa ajatellaan, että nimenomaan sitten pitää osata äidinkieltään hyvin, kun matkustaa kotimaahansa. Paine äidinkielen taidon säilyttämiseen voi kuitenkin tulla myös sisältä päin ihmisestä itsestä. Jos esimerkiksi pettyisi itseensä kovasti äidinkielen taidon huononuttua, kuten informantti esimerkissä 89, on selvää, että äidinkielen taidon ylläpitoon liittyy kovaa halua ja ehkä painettakin.

- (87) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Se että ei tarvitse häpäistä sukulaisten keskellä, että ei osa puhua Dengaa.
 Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi? Miksi opettaisit / Miksi et?

- Koska niille ei sitten tule paineita äidinkielen kanssa.*
(T15denga,arabia(Sudan)8)
- (88) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Ku määhän meen ensivuonna Somaliaan niin jos mää unohan somaliaa se on noloa. Siksi mun pitää puhua enemmän somaliaa. (T11somalii9)
- (89) Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?
Jos se huonontuisi, olisin tosi pettynyt itseeni. --- (T14venäjä5)
- (90) Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?
Se olisi noloa. (T12(vietnam)&suomi,syntynyt Suomessa)

4.5. Äidinkieli muistuttaa juurista ja on osa itseä

Informantit näkevät äidinkielen *osana itseään*. Tätä diskurssia voi nimittää identiteetti-diskurssiksi. Informantti esimerkissä 91 ajattelee kielen olevan vähintäänkin osa häntä, koska hän voisi hukata itsensä, jos luopuisi äidinkieltänsä käytöstä. Äidinkieli siis määrittää häntä hyvin vahvasti. Kukaan informanteistani ei olisi valmis luopumaan äidinkieltänsä käytöstä kokonaan. Reinikan informanteista tähän olisi valmis viisi vastaajaa. He perustelevat kantaansa muun muassa sillä, että osaavat ruotsia suomen kieltä paremmin. (2007: 54.)

- (91) *Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan? Miksi / Miksi et?*
en koska en halua hukkata itsäis.(P15persia,dari(Afganistan)3)
- (92) *En voisi, oma äidinkieleni on osa minua. En voisi kuvitella puhumatta viikkoihin arabia.* (P15arabia(Irak)7)

Myös Reinikan pro gradu -tutkielmassa (2007: 27, 50) ruotsinsuomalaiset perustelivat tahtoaan säilyttää suomen kielen taito sillä, että se on osa itseä, persoonaa tai identiteettiä. Ruotsinsuomalaisista informanteista 13 yhdistää suomen kielen osaksi omaa identiteettiään tai persoonaansa. Tosin tällaisia perusteluja suomen kielen osaamisen tärkeydestä antavat lähinnä vain ensimmäisen polven ruotsinsuomalaiset. Informanttini perustelevat äidinkielen säilyttämistä hyvin samanlaisilla syillä kuin Reinikan informantit, esimerkiksi äidinkieli osana itseä tai äidinkieli itseisarvona. Myös Kurikan informanteista 14 (24:stä) mainitsee suomen kielen merkitsevän heille identiteettiä tai olevan tärkeä osa omaa itseä (2004: 39).

Informanttini eivät luonnehdi äidinkieltä tunnekieleksi, ajatuskieleksi tai sydämenkieleksi, kuten ruotsinsuomalaiset tekivät Reinikan pro gradu -tutkielmassa (2007: 26–27). Informanteistani kukaan ei käytä sanaa *identiteetti* yhdessäkään vastauksessa, kun taas Kurikan informanteista suurin osa identiteettidiskurssiin kirjoittautuvista informanteista käytti vastauksessaan sanaa *identiteetti* (2013: 73). Äidinkielestä puhumisen vakiintuneet tavat eli diskurssit *sydämenkielenä*, *ajatuskielenä* tai *tunnekielenä* eivät ole nuorille maahanmuuttajille tuttuja samoin kuin ne ovat ruotsinsuomalaisille. On ymmärrettävää, että varsinkaan nuorimmat tai vasta Suomeen tulleet vastaajat eivät kirjoita kielistään käyttämällä identiteetin käsitettä. Sen sijaan on mielenkiintoista, ettei yksikään vastaaja ole maininnut esimerkiksi ajattelevansa äidinkielellään.

Äidinkieli muistuttaa informanttejani heidän juuristaan. Jotkut vastaajat kirjoittavat muistavansa juurensa paremmin äidinkielen kautta. Vastaajat toteavat, että jos unohtaa äidinkielen taitonsa, voi samalla jotenkin unohtaa myös sen, mistä on alun perin kotoisin. Informantit kertovat, että kielen kautta he muistavat jotenkin paremmin, mistä ovat kotoisin. Myös lapset *tietäisivät* ja *muistaisivat* juurensa, jos osaisivat äidinkieltään. Äidinkieli myös *opettaisi* lapsille enemmän heidän juuristaan, kuten informantti esimerkiksi 93 on kirjoittanut.

- (93) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Se muistuttaa mua mun kotimaata ja siitä mistä minä olen kotoisin.
 Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?
Se olisi tosi huono homma, koska ei kukaan haluaisi unohtaa mistä on kotoisin tai oman äidinkieltänsä.
 Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi? Miksi opettaisit? / Miksi et?
Olisi hyvä jos he tietäisivät, koska se opettaa heille enemmän juuristaan.
 (P17dinka(Sudan)8)
- (94) Mikä merkitys äidinkielellä on sinulle tulevaisuudessa?
Se on osa minua. ---
 Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
Se muistuttaa minua mistä olen. Sitä ei saa unohtaa.
 Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi? Miksi opettaisit? / Miksi et?
Opettaisin jotta he tietäisivät mistä he alunperin ovat. (P16albania9)

Myös Reinikan informantit perustelevat varsinkin tulevien sukupolvien suomen kielen osaamista juuriin liittyvillä kommentteilla. Tulevien sukupolvien toivotaan *ymmärtävän*, *löytävän*, *säilyttävän*, *pitävän yllä* ja *tiedostavan* omia juuriaan. (2007: 39.) Holminkin

aineistossa yksi informantti perustelee äidinkielen säilyttämistarpeensa sillä, että hän ei halua menettää juuriaan, jotka ovat siis jollain tavalla sidoksissa hänen äidinkieleensä (2008: 50). Äidinkielen yhteys menneisyyteen, perheeseen, etniseen taustaan tai juuriin tuodaan esille Vallonkin informanttien vastauksissa. Vallo toteaa, että äidinkielen liittäminen henkilön taustaan tai juuriin on sen merkityksellistämistä eri tasolla kuin äidinkielen liittäminen konkreettiseen kielenkäyttöön. (2007: 95.) Polven informanteista (2007: 60, 71) yksi mainitsee identiteetin käsitteen ja samoin yksi informantti on maininnut vastauksessaan juuret. He perustelevat haluaan opettaa äidinkieltä mahdollisille tuleville lapsilleen sillä, että myös lapset muistaisivat juurensa.

Viisi Reinikan informanttia perusteli suomen kielen merkitystä historiaan ja perinteisiin liittyvillä näkökulmilla ja neljä kulttuurin avulla (2007: 29, 39). Historia, perinteet ja kulttuuri on mainittu myös omassa aineistossani, mutta yleisimmin informantit puhuvat vain juurista. Suomessa syntynyt vastaaja esimerkissä 96 on kirjoittanut, että äidinkieli kokonaisuudessaan merkitsee hänelle hänen maansa historiaa.

- (95) Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi?
Miksi opettaisit / Miksi et?
Jotta se muistaisi vietnammis kulttuuri ja historia. (P14vietnam6)
- (96) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
Se merkitsee minulle minun maani historia. (T12assyria (Irak),suomi,syntynyt Suomessa)

Holmin informantit näkevät suomen kielen käytön itsestään selvänä jatkumona: lapset ja lapsenlapset tulevat aivan kuin automaattisesti puhumaan suomen kieltä. He näkevät äidinkieltä käytön itsestään selvästi pysyvänä ja jatkuvana siitä syystä, että katsovat asiaa tiukasti Suomen rajojen sisältä ja siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jossa suomen kieli on suurimmalla osalla äidinkielenä. (2008: 43, 47.) 39 Reinikan ensimmäisen polven vastaajaa pitää tärkeänä, että myös tulevat sukupolvet oppivat suomen kielen Ruotsissa. Toisen polven vastaajista 30 pitää tätä tärkeänä ja 5 vastaajaa heistä ei pidä suomen kielen siirtymistä tärkeänä. (2007: 38.)

4.6. Hyötydiskurssi

Moni informanteista ajattelee, että monen kielen osaamisesta on heille etua ja hyötyä, ja mitä useampaa kieltä osaa sitä parempi. Hyötyä he näkevät sekä hyvällä suomen kielen taidolla että hyvällä äidinkielen taidolla.

- (97) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä?
 --- *Se on mukavaa, että osaa paljon kieliä ja siitä on hyötyä paljon.*
 (T15denga,arabia(Sudan)8)

Äidinkielen taidosta on informanttien mielestä heille tulevaisuudessa hyötyä työelämässä. Erityisesti venäjänkieliset vastaajat näkevät äidinkieltä isona hyötynä työelämässä. He ovat selvästi miettineet tätä asiaa aikaisemminkin ja näkevät varsin todennäköisenä, että tulevat käyttämään venäjää työssään ja että siitä on heille etua. Toisaalta myös arabian- ja turkinkieliset informantit esimerkeissä 101–103 kirjoittavat, että heidän pitää osata äidinkieltä työssä tai he tarvitsevat sitä.

- (98) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
*Niin kuin olin aikasemmin kertonut, **saan todennäköisesti hyvän työpaikan, missä voin käyttää äidinkieltäni.***
 Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
Venäjän kieli on aika yleinen kieli ja monihan osaa venäjää. Mutta esimerkiksi kosovolaisten kieli ei ole kovin yleinen niin heidän on vaikea löytää työpaikkaa, missä he voisivat käyttää sitä. (T14venäjä5)
- (99) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
Suomessa tarvitaan paljon venäjää osaavia työntekijöitä eli ehkä tarvitsen sitä tulevassa ammatissa. Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustele.
Se tuo minulle enemmän etuja, koska töiden hankkiminen monesta paikasta helpottuu. (T16venäjä6)
- (100) Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?
*Minun mielestä **venäjän kielestä on apua tulevaisuudessa**, koska Suomessa käy paljon venäläisiä joista monet eivät osaa puhua suomea tai enkkua.* (T16venäjä5)
- (101) --- *Myös Suomessa oman äidinkielen osaaminen **voi auttaa saamaan erinlaisi töitä, kuten tulkki jne.*** (P15arabia(Irak)7)
- (102) *Se vaikuttaa töihin, jos haluan tehdä töitä, niin minun pitäisi osata äidinkieleni.* (P16turkki1)
- (103) *Tarvitsen sitä tulevan työlle.* (P16arabia(Sudan)7)

Useampi vastaaja on myös perustellut hyvän suomen kielen taidon merkitystä sillä, että he tarvitsevat sitä saadakseen töitä Suomesta. Äidinkielen kohdalla kielitaito nähdään useammin etuna, joka voi esimerkiksi *auttaa* saamaan Suomesta töitä. Suomen kielen kohdalla arviot ovat kuitenkin vielä selvempiä sen suhteen, että informanttien vastauksista voi tulkita, että suomen kieltä on osattava, jotta saa töitä, eikä ilman suomen kielen taitoa pääse töihin.

Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?

(104) *Paljon eli tosi paljon koska minä tahdon isona täällä töitä.* (P17thai7)

(105) *Paljon koska silloin pääse töihin.* (P16denka,arabia(Sudan)8)

Iskaniuksen aineistossa suomen kielen osaamisen tarve kohdistui ennen kaikkea työhön, seuraavaksi hyvään koulutukseen ja tasapainoisuuden tunteeseen. Venäjän kielen kohdalla korostuivat enemmän kielen osaamisen merkitys henkisen hyvinvoinnin kannalta, ja vasta sen jälkeen tulivat työ ja koulutus. (2006: 141.) Reinikan (2007: 33) informanteista muutama on perustellut vastaustaan säilyttää suomen kielen taitonsa mahdollisella hyödyllä työelämässä.

Informantit näkevät suomen kielellä hyvin vahvan välinearvon kommunikoinnin kielenä ja opiskelukielenä. Suomen kielen taidon koko merkitys tuntuu monen informantin kohdalla perustuvan siihen, että se on väline Suomessa kommunikointiin. Lisäksi se on koulun kieli, jolloin suomen kielen taito on myös välttämätön väline opiskeluun. Informantit näkevät suomen kielen arvon ja tarpeen hyvin yleisesti siinä, että opiskelu ja töiden saaminen Suomessa edellyttää suomen kielen taitoa. On yleistä, että toinen kieli nähdään enemmän välinearvon kautta kun taas äidinkieli voi saada tunnepitoisempia merkityksiä. Myös Kurikan (2013: 34) aineistossa unkarin kieltä tarkasteltiin selvästi useammin välinediskurssin kautta kuin suomen kieltä.

Useat informantit ovat määritelleet suomen kielen taitonsa tai syyn suomen kielen opiskeluun niin, että he *pärjäävät* sillä Suomessa tai suomea on osattava, jotta *pärjää*. Kun informantit näkevät suomen kielen sitä kautta, että sen avulla he selviytyvät ja suoriutuvat arkielämästään Suomessa, he antavat suomen kielelle ainakin osittain välineellisen merkityksen.

Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?

(106) *merkitsee paljon, koska ilman suomen kieltä en voi opiskella.* (T17aramea(Irak)9)

(107) *aika paljon koska helpompi puhua suomalaisten kanssa.* (P16somalii4)

- Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?
 (108) *Pystyn puhumaan muille suomalaisille. (T14kuku(Sudan, Uganda)yli7v.)*
 (109) *Sitä että pärjään Suomessa. (P17dinka(Sudan)8)*
 (110) *että sillä perjää. (P15somalii9)*

Vallon (2007: 61) informanteille viron kielitaidolla oli yleisimmin välineellinen merkitys. Välineellinen merkitys voi olla esimerkiksi opiskelu tai töiden saanti. Osalle Vallon informanteista (2007: 63) kielitaito oli itseisarvoinen asia eli esimerkiksi *rikkaus*. Viron kielellä ei kuitenkaan nähty olevan identiteettifunktiota. Kukaan informanteista ei käyttänyt toisen kielen tärkeyden perusteluina esimerkiksi virolaiseen kulttuuriin tutustumista kielen kautta, virolaisiin ystäväyrymistä tai muuta vastaavaa.

4.7. Monikielisyys

Monet vastaajista pitävät monikielisyyttä erittäin hyvänä ja tavoiteltavana asiana. Näiden vastausten yhteydessä informantit eivät ole tuoneet esille monikielisuuden tuomia hyötyjä, vaan pitävät itseisarvollisesti monen kielen osaamista hyvänä asiana. Useat informantit näyttävät arvostavan monikielisen ihmisen ihannetta. Informanttien kasvamiselle tasapainoiseen kaksikielisyteen on paljon apua, jos he pitävät monikielisyttä tavoiteltavana ja ihailevat monikielisiä ihmisiä. Moni vastaaja myös kirjoittautuu yhtä aikaa sekä monikielisyttä arvostavaan diskurssiin että hyötydiskurssiin, kun he kirjoittavat, että monikielisyys on hyvä asia ja siitä on heille paljon hyötyä.

- (111) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
jos osa monta kieliä se on hyvä juttu. (P15persia,dari(Afganistan)3)
 (112) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
--- Mielestäni se on hieno juttu, että osaan monia kieliä. (T16venäjä6)
 (113) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
No vähä siistia osaa monta kieltä. (P17thai7)
 (114) Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustele.
etu. mitä enemmän kieliä osaa, sen paremmin. (T17aramea(Irak)9)
 (115) Voisitko lopettaa äidinkielen käytön kokonaan?
En. En halua ja siinä ei ole järkeä ja haluan olla monikielinen tyyppi. (T12(vietnam)&suomi, syntynyt Suomessa)

Myös äidinkieli saa itseisarvollisia merkityksiä, joita olen käsitellyt luvussa 4.1.1. Äidinkielen osaaminen ja merkitys. Suomen kieli sen sijaan ei saa yksinään tällaisia merkityksiä, joissa suomen kielen taidolla olisi merkitys sinällään. Joidenkin vastaajien vastaukset, joissa he ovat kirjoittaneet vain, että suomen kielen osaaminen on tärkeää tai se merkitsee paljon, ovat tulkinnanvaraisia merkitykseltään, koska vastaajat eivät ole selittäneet vastauksiaan tarkemmin. Yleisesti suomen kielen merkitys nähdään kuitenkin esimerkiksi kommunikoinnin välineenä tai hyödyn kautta.

Useat informanteistani tuntevat ylpeyttä omista kielistään. Ylpeyttä informantit tuntevat sekä äidinkielestään että suomen kielen taidostaan. Äidinkielen kohdalla korostuu ylpeyden merkityksistä varmasti jonkinlainen omanarvontunto, kun taas suomen kielen suhteen informantit ovat todennäköisesti tyytyväisiä suoritukseensa sen suhteen, kuinka hyvin he ovat oppineet suomen kielen.

- (116) Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on? (kirjoita 3 asiaa)
Äidinkieleni on hieno, upea ja olen ylpeä siitä. (P17dinka(Sudan)8)
- (117) Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?
Paljon, sillä onhan se todella mukavaa osata paljon kieliä. Ja venäjän kieltä tarvitaan paljon, joten olen ylpeä. (T16venäjä5)
- (118) Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?
Olen ylpeä itsestään. (P16turkki1)

4.8. Kaksikielisyys

Lähes kaikki vastaajat, eli 41 informanttia, pitävät itseään vähintään kaksikielisenä. Lähes kaikkien mielestä kaksikielisyys on heille etu. Etua perustellaan useimmiten hyötynäkökulmalla. Kahden vastaajan mielestä kaksikielisyys on haitta ja yhden mielestä sekä etu että haitta. Yleisimmät syyt siihen, että kaksikielisyys nähdään haittana, on kielten sekoittaminen ja se, ettei mitään kieltä opi täydellisesti tai jonkin kielen osaaminen heikkenee ajan myötä. Tästä heillä voi tietenkin olla kokemus, jos he kokevat äidinkielen taitonsa huonontuneen Suomessa asumisen aikana. Kielitaidon heikentyminen ei kuitenkaan ole tosiasiallisesti johtunut niinkään uuden kielen oppimisesta kuin äidinkielen käytön jäämisestä vain tietyille domeeneille. Vastaaja esimerkissä 122 sanoo, ettei monikielisenä voisi oppia mitään kieltä täydellisesti, äidinkielen tasoisesti.

Ainakaan yhdelle itseään kaksikielisenä itseään pitävälle vastaajalle suomi ei ole toinen hänen kahdesta kielestään, kuten informantti esimerkissä 124 on kirjoittanut. Kolme Suomeen muuttanutta vastaajaa pitää itseään kolmikielisenä ja Suomessa syntyneistä kaksi on kolmekielisiä, joista toinen tosin kohta jo nelikielinen.

1.) Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole? 2.) Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustelee.

- (119) *On etu, koska siinä ei voi olla mitään haittaa.* (P16somalil4)
 (120) *se on mulle etu, voin puhua somalialaisten kanssa somalia, voin opiskella Suomessa.* (P13somalil3)
 (121) *Olen. Puhun kotona arabia ja koulussa suomea. --- Se on etu, hyödyn tulevaisuudessa.* (P16arabia(Sudan)7)
 (122) *Kolmekielinen --- haitta, ei opi kielet täydellisesti.* (P16denka,arabia(Sudan)8)
 (123) *Kyllä osaan molempia yhtähyvin --- Se on sekä etu että haitta. etu on että osaan ymmärtää ja kommunikoida erillä kielillä haittaa on se huonontaa ajan myöten jonkun kielen jonka osaan.* (P13dinka(Sudan)9)
 (124) *Joo olen koska puhumme arame, etta arabia.* (T18aramea(Irak)10)

Suomessa syntyneistä vastaajista viisi on vähintään kaksikielisiä, yksi ei tiedä ja yksi on melkein. Informantti, joka ei tiedä, onko hän kaksikielinen, on kuitenkin vastannut kahden kielen osaamisen olevan hänelle etu. Voi kuitenkin olla, että hän on epävarma siitä, osaako hän esimerkiksi molempia kieliä tarpeeksi hyvin ollakseen kaksikielinen. Yhden Suomessa syntyneen vastaajan mielestä kaksikielisyys on haitta, koska hän sekoittaa kieliä keskenään. On mielenkiintoinen tulos, että Suomessa syntyneistä informanteista itse asiassa pienempi osuus on varma siitä, että he olisivat kaksikielisiä, vaikka oletettavasti ainakin heidän suomen kielen taitonsa on parempi kuin Suomeen itse muuttaneilla.

1.) Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole? 2.) Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustelee.

- (125) *Juu, melkein. --- Haitta. Kun juttelen vanhempieni kanssa sekoitan josku lauseeseen suomenkielisen sanan.* (T13vietnam, syntynyt Suomessa)

Vastaajat käyttävät erilaisia perusteluja sille, että he ovat kaksikielisiä. Osa on käyttänyt käyttö-perustelua, eli he ovat kaksikielisiä, koska he käyttävät äidinkieltään ja suomen kieltä suunnilleen yhtä paljon. Osa taas on käyttänyt osaamisperustetta, eli he pitävät itseään kaksikielisenä, koska osaavat äidinkieltään ja suomea suunnilleen yhtä hyvin. Jotkut kirjoittavat olevansa kaksikielisiä siksi, että asuvat Suomessa. Myös Skutnabb-Kankaan mukaan kaikista niistä ihmisistä, joiden äidinkieli on eri kuin ympäröivän yhteiskunnan virallinen kieli, tulee ainakin jossain määrin kaksikielisiä (1988: 55).

- Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole?
- (126) *olen. muutin Suomeen. (P15somal9)*
- (127) *Kyllä, koska äidinkieli on somali asun Suomea. (T15somal3)*
- (128) *Kyllä, osaan molempia yhtä hyvin. (P13dinka(Sudan)9)*
- (129) *Kyllä olen. Puhun sekä arabiaa että suomea todella hyvin. (P15arabia(Irak)7)*
- (130) *Olen kaksikielinen. Käytän molempia kieliä. (T13somal2)*
- (131) *olen koska puhun aika monesti päivässä suomea ja joskus portugaliala. (T11portugali(Brasilia)3)*

Suomessa asumisen ajalla ei ole suurta vaikutusta siihen, pitääkö vastaaja itseään kaksikielisenä. Seitsemän vastaajaa ei pidä itseään ainakaan vielä kaksikielisenä. Useampi heistä on käyttänyt vastauksessaan sanaa *vielä, eli* informanttien mielestä heidän suomen kielen taitonsa ei todennäköisesti ole vielä niin hyvä, että he pitäisivät itseään kaksikielisinä. He ilmeisesti käyttävät kaksikielisyyden määrittelyssä eniten hallintamääritelmään verrattavaa määritelmää niin, että kieliä pitäisi osata suunnilleen yhtä hyvin. *Vielä* kuitenkin indikoi, että informantti näkee itsensä kuitenkin tulevaisuudessa kaksikielisenä. Informantti esimerkissä 134 ei pidä itseään vielä kaksikielisenä, vaikka hän kertoo käyttävänsä suomen kieltä ja somalia yhtä paljon. Hän ei ole määritellyt kaksikielisyyttä käytön vaan ilmeisesti osaamisen mukaan. Hän on kuvaillut suomen kieltä vaikeaksi useammassa vastauksessa ja lisäksi hän on arvioinut oman suomen kielen taitonsa *aika huonoksi*. Vaikka informantilla todellisuudessa olisikin hyvä suomen kielen taito, hän ei kuitenkaan todennäköisesti pidä itseään kaksikielisenä, jos hänen oma arviionsa omasta kielitaidostaan on heikko.

- Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole?
- (132) *nen ole, koska somalian kieli on yksi kieli. (T13somal9)*
- (133) *ei ihan viellä. (T17thai3)*
- (134) *en vielä.*
 Käytätkö mielestäsi enemmän äidinkieltä vai suomen kieltä?
Yhtä paljon.
 Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?
aika huono, mä ajattelen että se on vaikea kieli. (P16somal4)
- (135) Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole?
En. Osaan omaa kieltä paremmin. (T14kuku(Sudan,Uganda)yli7v.)

Vastaajat ymmärtävät myös kaksikielisyyteen kasvamisen haasteita. Informantti esimerkissä 136 ymmärtää, että kotona pitäisi puhua lähinnä vain vähemmistökieltä, jotta

lapsella olisi mahdollisuus omaksua se äidinkielen veroisesti. Kuten informantti toteaa, tämä olisi vaikea toteuttaa, jos toinen vanhemmista ei puhu vähemmistökieltä.

- (136) Mitä ajattelet äidinkielen opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi? Miksi opettaisit? / Miksi et?
Olisi kiva, jos he osaisivat puhua venäjää, mutta se on mielestäni vaikea. Kotona kait pitäisi kieltä suomea puhumista, mutta ei sekään onnistuisi helposti, jos iskä olis suomalainen. (T16venäjä5)

Monet informanteista näkevät kielten sekoittamisen haittana. Suurin osa käyttää toisen kielen sanoja puhuessaan toista kieltä, enemmän suomen kieltä äidinkieltä puhuessaan. Kielten sekoittaminen on myös yleisin perustelu sille, miksi kaksikielisyys nähdään haittana. Useampi informantti on myös maininnut kielten sekoittamisen kielteisenä asiana, vaikkei olisikaan pitänyt omaa kaksikielisyyttään haittana. Informantti esimerkiksi 139 ajattelee kielten sekoittamisen heikentävän kielitaitoa. Asia ei kuitenkaan ole niin, ja kielten sekoittaminen varsinkin kaksikielisyyteen kasvaessa on yleistä eikä yleensä haitallista.

- (137) Käytätkö joskus suomen kielen sanoja kun puhut äidinkieltäsi tai toisinpäin?
Joo äidinkieleni puhuessa käytän tosi paljon suomenkielen sanoja. (T18aramea(Irak)10)
- (138) Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä?
Osaan myös englantia ja ruotsia. Se sekoittaa joskus pääni. On se aika vaikea opiskella 4 kieltä samaan aikaan. (T14venäjä5)
- (139) 1.) Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole? 2.) Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustele.
Olen. Puhun kotona puoleksi venäjää ja puoleksi suomea. Äitiä ärsyttää... --- Haitta. Mielestäni jos osaa kaksi eri kieltä, niitä ei voi missään tapauksessa sekoittaa. Siitä heikenee kielten osaamista. (T16venäjä5)
- (140) Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa?
en koska mä sekoitan suomen kieli ja mun oma äidinkieli ja kyllä mä puhun kotona äidin kanssa omakieli ja en tarvi oma äidinkieli täällä Suomessa.
 Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole?
en ole kaksikielinen. (P16thai4)
- (141) Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?
Aika hyvin, mutta joskus sekotan somaliaa ja suomea. (T11somalii9)

Kauimmin Britanniassa asuneet informantit kertovat Polven pro gradu -tutkielmassa, etteivät suomen kieli ja englanti sekoitu toisiinsa (2007: 86). Räsänen informantit yh-

distävät sen sijaan norjan kielen oppimisen vaikeuteen myös kielten sekoittamisen, ja tämä kokemus on ollut erityisesti lapsuuteen liittyvä (2006: 73).

4.9. Kielten tärkeysjärjestys

Monet vastaajista ovat verranneet äidinkieltä ja suomen kielen tärkeyttä toisiinsa. Osa vastaajista näkee äidinkielen kaikista tärkeimpänä kielenä, jolla on erilainen merkitys kuin muilla kielillä. Usein äidinkielen merkityksen ymmärtää paremmin vastaaja, kun muut ympärillä eivät puhu samaa kieltä. Tähän voi viitata vastaaja esimerkiksi 143, jonka mukaan äidinkieli on tullut tärkeämmäksi. Reinikan pro gradussa 37 ensimmäisen polven ruotsinsuomalaista 41:stä piti suomen kielen eli äidinkielen osaamistaan erittäin tärkeänä. Toisen polven vastaajien vastaukset jakautuivat selvästi lähinnä erittäin tärkeän ja melko tärkeän välille. (2007: 23.)

- (142) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
Äidinkieleni on tärkein. (T17italia16)
- (143) Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?
Se on tullut koko ajan tärkeämmäksi. (P16albania(Kosovo)9)

Osa vastaajista pitää suomen kieltä tärkeämpänä kuin äidinkieltään ainakin tällä hetkellä. Suomen kielen tärkeyttä perustellaan tarpeella ja käytöllä. Kieli nähdään näissä esimerkeissä lähinnä kommunikoinnin välineenä. Vallon informanteille viron kielen osaaminen ei ollut samalla tavalla tärkeää kuin äidinkielen osaaminen (2007: 66).

- (144) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
Suomen kieli on tärkeämpi kuin thai-kieli. Koska asun Suomessa, emme tarvitse thai-kieliä koulussa paitsi thai-kielen tunnilla. (T17thaimaa4)
- (145) Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?
Nyt suomenkieli on tärkein mutta tulevaisuudessa äidinkieleni on taas tärkeämpi. (P13dinka(Sudan)9)
- (146) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
Suomen kieli on tärkeämpi koska tarvin enempi suomenkieli. (P16thai4)

Vastaukset kielten merkityksiä koskeviin kysymyksiin ovat joidenkin informanttien kohdalla ristiriitaisia sen mukaan, miten kysymys on muotoiltu. Informantti esimerkiksi 147 on toisaalla kuvaillut äidinkieltä niin, että sillä on itseisarvo, joka on erilainen kuin muilla kielillä. Toisessa vastauksessaan hän tarkastelee kieltä käytön ja kommunikoinnin kannalta ja näkee äidinkielen merkityksen hyvin pienenä.

- (147) Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?
tosi tärkeää osata oma äidinkieltä, eikä mielestäni sitä voi verrata muihin kieliin.
 Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?
En ehkä käytä sitä muualla kuin kotona, joten sen merkitys on ollut Suomessa hyvin pieni. (P15arabia(Irak)7)

Myöskään Vallon (2007: 61) haastateltavien perustelut sille, miksi viron kielen ja äidinkielen taitoa pitäisi tai ei pitäisi kehittää, eivät olleet kovin pohdittuja tai jäsentyneitä. Heitä yhdisti heidän vastaustensa perusteella se, että kukaan haastateltavista ei kysyttäessä kyseenalaista toisen kielen eli viron kielen taidon tärkeyttä vaan viron osaaminen joko yhtä hyvin tai paremmin tulevaisuudessa ajateltiin tärkeäksi.

4.10. Äidinkieltä ja suomen kieltä määrittävät luonnehdinnat

Helppo ja *vaikea* ovat ylivoimaisesti yleisimmät kielistä käytetyt luonnehdinnat. Muita useissa vastauksissa esiintyviä adjektiiveja äidinkielelle ovat *hyvä, hieno, paras, mukava, siisti, kaunis, hauska, tärkeä* ja *kiva*. Kielteisemmistä luonnehdinnoista esiintyy äidinkielen kohdalla *vaikean* lisäksi vain *monimutkainen* ja *outo*. Suomen kielestä käytetään pitkälti samoja adjektiiveja, yleisimmin suomen kieltä luonnehditaan *vaikeaksi, helpoksi, hienoksi, kivaksi, monimutkaiseksi, hauskaksi, oudoksi, hyväksi* ja *mukavaksi*. Lisäksi suomen kielen luonnehdinnoissa esiintyvät adjektiivit *omaperäinen, erilainen* ja *ei yleinen*, joilla kuvataan todennäköisesti suomen kielen erilaisuutta moniin muihin kieliin nähden sekä pienempää puhujamäärää joihinkin isoihin kieliin verrattuna. Suomen kielestä ja äidinkielestä käytetään siis hyvin pitkälti samoja adjektiiveja. Ainoa adjektiivi, joka esiintyy viisi kertaa äidinkielen kohdalla, mutta ei kertaakaan kysymyksen *Mitä ajattelet suomen kielestä? Millainen se on?* yhteydessä, on *tärkeä*.

Suurimmat erot vastauksissa syntyvät siitä, kuinka kauan informantti on asunut Suomessa. Selvimmin ero näkyy Suomessa syntyneiden ja muiden välillä. Suomessa syntyneistä informanteista suurempi osa pitää suomen kieltä helpompana kuin äidinkieltään toisin kuin Suomeen itse muuttaneet. Suomessa syntyneistä neljä luonnehtii äidinkieltään *hankalaksi* tai *vaikeaksi* ja kaksi *helpoksi*. Sen sijaan vain yksi on käyttänyt suo-

men kielestä adjektiivisia *vaikea* ja kuusi luonnehtii suomen kieltä *helpoksi*. Suomessa syntyneet vastaajat käyttävät kielistä samoja adjektiiveja kuin muut informantit.

- Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on?
- (148) *Se on paras kieli, ei ole vaikea ja sitä on mukava puhua.*
(P16albania(Kosovo)9)
- (149) *helpo, kaunis kieli* (P15somali1)
- (150) *Vaikeaa, jännää ja vanha* (P17thai7)
- (151) *hieno kieli, mutta välillä se tuntuu jotenki vaikealta.*
(P16denka,arabia(Sudan)8)
- Mitä ajattelet suomen kielestä? Millainen se on?
- (152) *Suomen kieli oli vaikeaa, mutta kun osasin se nyten helpotti vähäsen.*
Suomen kieli on hauska, vaikea, rento. (T15denga,arabia(Sudan)8)
- (153) *helpo, hyvä, mukava* (P13somali3)
- (154) *kiva, se on hauska mutta joskus vaikea* (T11portugali(Brasilia)3)

Suomessa yli viisi vuotta asuneet pitävät äidinkieltään vähän vaikeampana kuin vähemmän aikaa Suomessa asuneet. Suomessa viisi vuotta tai alle asuneista 15 on luonnehtinut äidinkieltään helpoksi kysymyksessä *Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on?* Vain yksi Suomessa alle viisi vuotta asunut vastaaja on kirjoittanut, että äidinkieli on vaikeaa, ja lisäksi kahden mielestä kirjoittaminen tai kirjakieli on vaikeaa. Sen sijaan Suomessa viisi vuotta tai kauemmin asuneista äidinkieltään tai jotakin sen osaa luonnehtii vaikeaksi 11 vastaajaa. Yhtä moni heistä pitää äidinkieltään helppona, ei vaikeana tai ainakin helpompana kuin suomen kieltä.

Suomen kielen luonnehdinnoissa ei näy yhtä selvää eroa sen mukaan, kuinka kauan informantti on asunut Suomessa. Pieni ero vastauksissa näkyy nimenomaan helpon ja vaikean välillä: yli viisi vuotta Suomessa asuneista 12 pitää suomea vaikeana ja 8 helppona, viisi vuotta tai vähemmän aikaa asuneista 15 pitää suomea vaikeana ja 5 helppona. Ero ei kuitenkaan ole merkittävä, eikä muita eroja heidän vastauksissaan ole.

Pojien ja tyttöjen välillä ei ole eroja siinä, miten he luonnehtivat äidinkieltään. Pojat ovat luonnehtineet suomen kieltä vähän useammin vaikeaksi kuin tytöt, pojista 16 on kirjoittanut, että suomen kieli tai jokin sen osa-alue on vaikea, ja tytöistä niin on kirjoittanut 10. Tytöistä sen sijaan neljä on kirjoittanut, että suomen kieli ei ole helppo eikä vaikea. Tytöistä kuusi ja pojista viisi on kirjoittanut, että suomen kieli on helppoa. Myöskään iällä ei näytä olevan merkitystä siinä, miten kieliä kuvaillaan. Yli 15-

vuotiaista 16 pitää äidinkieltään helppona, ja 15-vuotiaista ja nuoremmista 12. Suomen kielen kohdalla eroa ei ole tämänkään vertaa.

Vaikea on ainut toistuva negatiivinen luonnehdinta sekä suomen kielen että äidinkielen kohdalla. Informantit eivät käytä suomen kieltä luonnehtiessaan mitenkään merkittävästi neutraalimpia adjektiiveja, vaan samoja kuin äidinkielen kohdallakin. Suomen kieli ei ole myöskään saanut mitään sellaisia negatiivisia luonnehdintoja, joita ei esiintyisi myös äidinkielen kohdalla (esimerkiksi *outo*). Yleensä kaksikieliset ihmiset pitävät myöhemmin oppimaansa toista kieltä kylmempänä ja köyhempänä kuin ensimmäiseksi oppimaansa kieltä. Se tuntuu vieraammalta ja pinnallisemmalta. Monet informanteistani ovat oppineet suomen kielen jo pieninä lapsina, mutta toisaalta Skutnabb-Kankaan (1988: 49) mukaan myös sellaiset ihmiset, jotka hallitsevat toisen kielensä paremmin, koska se on ollut heidän koulukielensä, kuvailevat kieliään tällä tavoin.

Äidinkielestä käytettyjä nimityksiä *äidinkielen* lisäksi ovat *kotikieli*, *arkikieli* ja yleisimmin *omakieli*. *Omakieli* korostaa omistamista. *Kotikieli* viittaa siihen, missä kieli on opittu ja missä sitä käytetään. *Arkikieli* on mielenkiintoinen luonnehdinta, koska varmasti vastaajan kotona käytetään arjessa äidinkieltä, mutta toisaalta informantti on kuitenkin ison osan arkipäivistään koulussa, joka on suomenkielistä. Yleisimmin äidinkieltä luonnehditaan *tärkeäksi*. *Tärkeää* informantit käyttävät myös monien muiden kysymysten kohdalla äidinkielen määrittäjänä, mutta se on yleisin määritelmä myös kysymyksessä *Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on?*

Iskaniuksen (2006: 133) tulosten perusteella opiskelijat suhtautuivat venäjän kieleen myönteisemmin kuin suomen kieleen. Venäjään liitetään ensisijaisesti ominaisuudet *kehittynyt*, *ilmaisurikas* ja *hyödyllinen*, suomeen taas piirteet *hyödyllinen* ja *tärkeä*. Venäjän kieleen liitetään vain positiivisia ominaisuuksia, suomen kieleen taas pääasiassa neutraaleja. Iskaniuksen informanttiryhmä oli tosin varsin erilainen kuin omani. Polven informantit taas kuvailevat suomen kieltä esimerkiksi luonnehdinnoilla *tärkeä*, *välttämätön*, *rikkaus*, *kotoinen*. Informantit kuvailevat toista kieltään englantia miltei samoilla adjektiiveilla tai substantiiveilla kuin suomen kieltäkin. Englanti on *tärkeä*, *välttämätön*, *pakollinen*, *mielenkiintoinen*, se ei ole vielä täydellistä, *rikkaus*, he oppivat aktiivisesti sitä lisää. (Polvi 2007: 61, 66.) Holmin (2008: 62) suomalaisille informanteille suomi on kieli, jota he puhuvat perheen kesken. Nimetessään suomen kielen omaksi *kotikielek-*

seen informantit siis määrittelevät sitä tiukasti omista yksilöllisistä lähtökohdistaan. Reinikan (2007: 53, 59, 71) saamista suomen kielen luonnehdinnoissa esiintyvät esimerkiksi *jännä, kaunis ja hyvä*. Lisäksi vastauksissa kieltä luonnehditaan esimerkiksi *tunnekieleksi ja sydämen kieleksi*.

4.11. Kielten opiskelu koulussa

Kysymyksen *Opiskeletko nyt äidinkieltäsi koulussa? Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa? Miksi? / Miksi et?* mukaan eniten sellaisia informantteja, jotka opiskelevat nyt äidinkieltään koulussa ja haluavatkin opiskella, on tytöissä ja 15-vuotiaissa ja nuoremmissa vastaajissa (molemmissa 12).

- (155) *Opiskelen ja haluan myös jatkaa opiskelua lukiossa. Se on tosi tärkeää, koska kielitaito koko ajan kehittyy, enkä jää mistään paitsi. (T16venäjä6)*
- (156) *haluan osata oikein hyvin äidinkieltä. (P13somali3)*
- (157) *--- Ryhmässä on minun lisäksi vain yksi oppilas, joten opetus on tehokasta ja mukavaa. Varsinkin hyvin kouluttautunut opettaja on tosi hyvä opettaa. (P15arabia7)*

Eniten sellaisia informantteja, jotka eivät opiskele nyt äidinkieltään eivätkä haluaisikaan, on pojissa, joista yhdeksän ei haluaisi opiskella äidinkieltään koulussa. Lisäksi poikien ryhmässä on yksi vastaaja, joka opiskelee nyt äidinkieltään, mutta on kirjoittanut, ettei haluaisi opiskella. Yleisin syy sille, ettei informantti halua opiskella äidinkieltään, on se, että hän ajattelee jo osaavansa äidinkielen, joten sitä ei tarvitse opiskella. He myös ajattelevat sen riittävän, että he puhuvat äidinkieltään kotona. Kolmessa vastauksessa mainitaan, että oman äidinkielen opiskelu pidentäisi koulupäiviä, joten se ei innosta informantteja. Informantit esimerkeissä 158–166 eivät nyt opiskele äidinkieltään eivätkä haluaisikaan opiskella.

- 1.) Opiskeletko nyt äidinkieltäsi koulussa? 2.) Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa? Miksi? / Miksi et?
- (158) *Ei, koska osan ja kaikki esim. kirjoittaminen, puhuminen ja lukeminen. (T17thai3)*
- (159) *En, koska osan. (P13venäjä4)*
- (160) *En halua, koska äitini voi opettaa sen minulle kotonakin. (P17dinka(Sudan)8)*

- (161) *Vie liikaa aikaa ja tunnit alkaa vasta joskus klo 16.00*
(P16albania(Kosovo)9)
- (162) *En koska puhun sitä jo kotona. se pidentäisi koulupäivää.*
(P13dinka(Sudan)9)
- (163) *En koska samana päivänä ja aikana mulla on jalka pallo kerho.*
(T11somalii9)
- (164) *en puhun ylensä paljon kotona.* (T11portugali(Brasilia)3)
- (165) *Siksi mä osaa, en opiskelen* (P15somalii1)
- (166) *En halua opiskella, koska se on vaikea.* (P16denka,arabia(Sudan)8)

Suomessa syntyneistä vastaajista neljä seitsemästä ei opiskele nyt äidinkieltään koulussa. Se on selvästi isompi osuus kuin Suomeen itse muuttaneista, vaikka otos Suomessa syntyneistä onkin pieni. Kukaan neljästä ei ole kirjoittanut, että haluaisikaan opiskella äidinkieltään koulussa, tosin yksi heistä opiskelee sitä koulun ulkopuolella viikonloppuisin kerhossa. Heidän syynsä olla opiskelematta äidinkieltä ovat samanlaisia kuin muidenkin informanttien, eli he osaavat jo äidinkieltään ja äiti voi opettaa sitä kotona.

- (167) *Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa? Miksi? / Miksi et?*
en koska osaan sitä jo (P13assyria(Irak)syntynyt Suomessa)

Eniten niitä, jotka haluaisivat opiskella äidinkieltään, mutta eivät nyt opiskele, on Suomessa yli 5 vuotta asuneissa ja yli 15-vuotiaissa (molemmissa 6). Vastaajat esimerkiksi 168–172 eivät nyt opiskele äidinkieltään, mutta haluaisivat opiskella. Ainakin esimerkissä 172 syynä on ilmeisesti se, ettei opetusta voida järjestää, koska kielen puhujia ei ole tarpeeksi. Oman äidinkielen opetukselle voidaan säätää kuntakohtaiset ryhmien minimimäärät, joiden tulee täytyä, jotta opetusta järjestetään. Oulun kaupungin opetussuunnitelman mukaan (Oulun kaupungin verkkosivut) äidinkielen opetusta pyritään järjestämään kaikille maahanmuuttajaoppilaille, mikäli saman kieliryhmän oppilaita on *riittävästi*. Ryhmäkokojen minimimääriä ei ole ilmeisesti julkisesti määritelty Oulussa. Ongelmana voi pienten kielten kanssa olla tietenkin myös se, ettei opettajaa löydy.

- (168) *Kyllä, koska en osaa lukea tai kirjoittaa arameaksi. Osaan vain arabiksi, mutta arabia ei ole äidinkieleni.* (T17aramea(Irak)9)
- (169) *Haluaisin, koska haluan osata sitä hyvin myös kirjoitta!! ☺* (T17italia16)
- (170) *jo. Haluan opiskella oma äidinkieltäni.* (P17somalii9)
- (171) *Haluan koska se on äidinkieltäni.* (P18thai9)
- (172) *jo koska Suomessa ei ole muita ihmisiä jotka puhuvat sama kieltä kuin me tää Suomessa, ja se olisi kiva opiskella oma kieltä.*
(T14kuku(Sudan,Uganda)yli7v.)

Räisäsen (2006: 70) informantit olivat kokeneet lapsina toisen kielen eli norjan opiskelun vaikeana ja raskaana. Toisaalta heidän tilanteensa oli erilainen, koska monet heistä pakotettiin puhumaan vain norjaa ja äidinkielen puhuminen kiellettiin. Äidinkielen opiskelu ei ole Holmin informanttien mielestä välttämätöntä, tarpeellista tai tarkoituksenmukaista. Kuitenkin verratessaan äidinkielen opiskelua muiden kielten opiskeluun he toteavat sen olevan *helpompaa*. Käsitys äidinkielestä oppiaineena voi muuttaa informanttien käsitystä omasta äidinkielestäänkin monimutkaisen ja vaikeaselkoisen kielen suuntaan, jos he pitävät äidinkielen oppiainetta vaikeaselkoisena. Näin oppiaineasenteet vaikuttavat myös siihen, miten informantit suhtautuvat äidinkieleensä kielenä. (Holmi 2008: 34, 36, 39.)

Informanttini suhtautuvat suomen kielen opiskeluun yleisesti myönteisemmin kuin äidinkielen opiskeluun. Muutamaa vastaajaa lukuun ottamatta kaikki ajattelevat suomen kielen opiskelun olevan tärkeää. Monet ovat hyvin motivoituneita suomen kielen opiskeluun. Osa pitää suomen kielen opiskelua kuitenkin vaikeana. Vallon (2007: 61) haastateltavien perustelut sille, miksi viron kielen ja äidinkielen kielitaitoa pitäisi kehittää tai ei pitäisi kehittää, eivät ole kovin pohdittuja eivätkä jäsentyneitä. Haastateltavia yhdistää se, että kukaan heistä ei kysyttäessä kyseenalaista toisen kielensä eli viron kielen taidon tärkeyttä, vaan viron kielen osaaminen joko yhtä hyvin tai paremmin tulevaisuudessa koetaan tärkeäksi.

Mitä ajattelet suomen kielen opiskelusta koulussa?

- (173) *Hyvä asia, että opetus tapahtuu muiden ulkomaalaisten kanssa, eikä omassa luokassa omien luokkalaisien kanssa, asioita opetellaan tarkemmin ja puhutaan paljon, jolla pääsemme koko ajan etenemään suomen kielessä.* (T16venäjä5)
- (174) *Se auttaa edistymään suomessa.* (P13dinka(Sudan)9)
- (175) *erinomaista opetusta. Tosi hyvä opettaja. Ryhmässä olevat puhuvat myös erinomaisesti suomea, joten opetus on hyvin nopeasti etenevä.*(P15arabia7)
- (176) *minusta on hauska opiskella suomea.* (T11portugali(Brasilia)3)
- (177) *Se on mukavaa ja helpoa.* (T12vietnam, syntynyt Suomessa)

Kielet oppiaineena -diskurssissa informantti tarkastelee kieliä koulun oppiaineina. Tässä diskurssissa kielet nähdään hyvin konkreettisesti. Holmin (2008: 32–33) informantit käyttivät paljon diskurssia kielistä oppiaineina. Informanteille koulu on keskeinen osa elämää, ja todennäköisesti informanteille on helpompaa ja selkeämpää ajatella kieliä oppiaineina kuin äidinkielenä, jonka merkitystä Holmin suomalaisten informanttien ei

ole välttämättä tarvinnut miettiä. Yksi Holmin informanteista esimerkiksi analysoi kieli-taitojaan sen perusteella, minkä numeron hän on saanut kielen oppiaineesta. Oppiainediskurssi näkyy tällä tavoin joissain vastauksissa myös omassa aineistossani, sekä äidinkielen taidon arvioissa että suomen kielen taidon arvioissa. Kielet oppiaineena -diskurssia ei kuitenkaan ilmene omassa aineistossani niin paljoa, että olisin tehnyt siitä omaa alalukuaan.

- (178) Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?
hyvin osaan saan ain kympejä (: (P16somalii4)
- (179) Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?
Suomen kielen taito on 9 ja se on hyvä asia --- (P16albania9)
- (180) Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?
Osaan hyvin. Koe numero olisi ehkä 9. (T12vietnam, syntynyt Suomessa)

5. PÄÄTÄNTÖ

Tarkastelin pro gradu -tutkielmassani oululaisten maahanmuuttajataustaisten nuorten kieli-identiteettiä. Olen tutkinut heidän asennoitumistaan suomen kieltä ja heidän omaa äidinkieltään kohtaan. Lisäksi tutkin sitä, miten he näkevät kaksikielisyytensä ja muut kielensä. Olen kerännyt tutkimusaineistoni kyselylomakkeilla. Vastausten analyysissä olen käyttänyt muuttujina vastaajien ikää, sukupuolta ja Suomessa asumisen aikaa. Aineisto koostuu 48 kyselylomakkeesta. Seitsemän vastaajista on syntynyt Suomessa.

Vastaajien **äidinkieli** on odotetusti heikentynyt Suomessa asumisen aikana, kun he ovat käyttäneet koko ajan enemmän suomen kieltä. Varsinkin kirjalliset taidot ovat monella heikot tai ainakin puutteelliset. Yleisimmin äidinkieltä luonnehditaan *tärkeäksi*. Äidinkieli nähdään myös osana itseä ja se muistuttaa juurista. Muuten äidinkieli nähdään siltä kannalta, että sen avulla voi ylläpitää siteitä perheeseen, sukulaisiin ja kotimaahan. Yhtenä tärkeimmistä syistä äidinkielen ylläpitoon mainitaan perhe, erityisesti vanhemmat ja sukulaiset. Sisarusten kanssa monet ovat kuitenkin jo siirtyneet käyttämään ainakin osittain suomea. Monet myös ajattelevat menevänsä käymään tai palaavansa takaisin kotimaahansa, jolloin he tarvitsevat äidinkieltään.

Äidinkielen merkitys ei ehkä ole aivan täysin tiedostettu informanttien mielissä, mikä näkyy esimerkiksi ristiriitaisissa vastauksissa äidinkielen merkityksen ja osaamisen kohdalla. Toisaalta informantit kirjoittavat äidinkielen olevan osa heitä ja heidän juuriaan, jolloin äidinkieli saa selvästi identiteettifunktion. Äidinkielenkin kohdalla monet informantit näkevät sen taidon hyötynä työelämässä, ja todella monet ajattelevat, että äidinkielestä on hyötyä sitten, kun he matkustavat kotimaahansa käymään tai pysyvämmin. Tällaisessa ajattelumallissa jää kuitenkin vähän epäselväksi, ymmärtävätkö kaikki informantit äidinkielen merkityksen Suomessa, jos he ovat vastanneet, että äidinkielestä on hyötyä, kun he menevät käymään kotimaassaan. Yleisesti äidinkieli saa kuitenkin selvästi syvempiä ja itseisarvollisia merkityksiä toisin kuin suomen kieli.

Suomen kieli on informanteille tärkeä, mutta se on tärkeä lähinnä vain hyödyn ja välinearvon näkökulmasta. He tarvitsevat suomen kieltä voidakseen opiskella ja työskennellä Suomessa. Suomen kielelle informantit eivät juuri anna itseisarvoa kielenä, eivätkä he näe suomen kieltä osana identiteettiään. Informantit eivät myöskään tuo esille ajatuksia suo-

men kielestä suomalaisuutta määrittävänä tekijänä. Suomen kielen merkityksen näkeminen vahvasti välinediskurssin ja hyötydiskurssin kautta on odotettava tulos aikaisempien tutkimusten perusteella. Suomen kielen merkityksen näkeminen hyötynä ja välineenä ei kuitenkaan vaikuta siihen, etteivät informantit pitäisi suomen merkitystä kuitenkin hyvin tärkeänä ja suhtautuisi sen opiskeluun myönteisesti. Osa on kirjoittanut, että tällä hetkellä suomen kieli on heille tärkeämpi kuin äidinkieli.

Suurin osa informanteista, eli 41 48:sta, pitää itseään **kaksikielisenä**. Suurin osa näkee sen myös etuna. Yleisimmin informantti ei ole kaksikielinen, jos hän ei koe osaavansa suomen kieltä vielä tarpeeksi hyvin. Suomessa syntyneistä informanteista viisi seitsemästä on varmoja, että he ovat kaksikielisiä ja kaksi epärovi. Yksi Suomessa syntyneistä informanteista näkee kaksikielisyyden haittana. Selvästi yleisin perustelu kaikkien informanttien keskuudessa sille, miksi kaksikielisyyttä nähdään haittana, on kielten sekoittaminen. Informantit suhtautuvat hyvin kielteisesti siihen, että he saattavat käyttää suomen kielen ja oman äidinkielen sanoja sekaisin.

Englannin merkitys informanttien elämässä ei ole kovin suuri, koska suurin osa käyttää englantia vain koulun englannin tunneilla. Englannin kielelle annetaan kuitenkin prestiisiarvoa, koska se nähdään maailmankielenä, jolla pärjää kaikkialla.

Suomen kielen opiskeluun koulussa suhtaudutaan yleisesti positiivisemmin kuin **äidinkielen opiskeluun**. Odotetusti myönteisimmin äidinkielen opiskeluun suhtautuvat tytöt ja kielteisimmin pojat. Nuorempien vastaajien suhtautuminen on positiivisempaa kuin vanhempien, yli 15-vuotiaiden. Toisaalta yli 15-vuotiaiden joukossa on eniten sellaisia vastaajia, jotka eivät nyt opiskele äidinkieltään, mutta jotka haluaisivat opiskella. Osa opiskelee äidinkieltään mielellään, mutta ne informantit, jotka eivät halua opiskella, ovat perustelleet sitä useimmin sillä, että he osaavat jo äidinkieltään. Toinen yleinen perustelu on, että äidinkielen opiskelu pidentäisi koulupäiviä. Kaikkein harvimminkin omaa äidinkieltä opiskelevat Suomessa syntyneet vastaajat, joista neljä seitsemästä ei opiskele, eikä haluaisikaan opiskella äidinkieltään koulussa. Heidän perustelunsa olivat samanlaisia kuin muidenkin informanttien.

Monikielisyys nähdään hyötynä, informantit ajattelevat sekä äidinkielestä että suomen kielestä olevan hyötyä varsinkin työelämässä. Joissain vastauksissa näkyy kuitenkin myös monikielisuuden pitäminen itseisarvona.

Käyttämässäni lähdetutkimuksissa ei ole ehkä yhtä selvästi tullut esille sitä, kuinka selvästi informantit kokevat nolona ja häpeänä, jos heidän äidinkielen taitonsa heikkenee liikaa. Yllättävän monilla on suunnitelmia matkustaa tai muuttaa lähtömaahansa. Informantit nostavat esille kielen ja kansallisuuden välisen suhteen, ollakseen tiettyä kansallisuutta, on osattava oma kieli.

Suomessa syntyneitä vastaajia oli aineistossani hyvin vähän (7), joten heidän vastauksiensa pohjalta ei voi tehdä yleistyksiä. Kaksi heistä oli kirjoittanut suomen kielen jo lomakkeen taustatieto-osuuden kohtaan toiseksi äidinkielekseen, joista toinen oli kirjoittanut toisen äidinkielenä vietnamin sulkuihin suomen kielen viereen. Suomessa syntyneistä useampi pitää myös suomen kieltä helpompana kuin omaa äidinkieltään toisin kuin Suomeen itse muuttaneet. He ovat odotetusti arvioineet suomen kielen taitonsa paremmaksi kuin muut vastaajat. Suomessa syntyneiden vastaajien välillä on eroja siinä, kuinka hyväksi he ovat arvioineet äidinkielen taitonsa. Puolella vastaajista on oikein hyvä äidinkielen taito, kun taas osa on arvioinut, ettei äidinkielen taito ole kovin hyvä ja esimerkiksi kirjoittaminen on vaikeaa.

Informanttini ovat erilaisista taustoistaan ja eripituisista Suomessa asumisen ajoista huolimatta kokonaisuutena varsin homogeeninen joukko. Suurimmat erot heidän välillään syntyvät suhtautumisesta äidinkieleen ja varsinkin sen opiskeluun. Informantit arvioivat odotetusti suomen kielen taitonsa sitä paremmaksi, mitä kauemmin he ovat asuneet Suomessa. Tytöt antavat varovaisempia arvioita suomen kielen taidostaan kuin pojat. Suomessa syntyneistä kellekään ei ole negatiivista kuvaa omasta suomen kielen taidosta, suurimman osan mielestä se on erittäin hyvä ja kahden mielestä oikein hyvä, mutta sitä voi parantaakin.

Identiteetin tutkiminen kyselylomakkeilla on hyvin vaikeaa. Tuloksista voi kuitenkin päätellä alustavia suuntaviivoja siitä, miten informantit näkevät kielensä. Informantit ovat nuoria, ja osa heistä on asunut Suomessa vasta vähän aikaa, joten tulokset kertovat heidän tämän hetkisestä asennoitumisestaan. Suppean kyselytutkimusaineiston lisäksi tutkielman ongelmakohtana voi pitää sitä, että informantit vastasivat kyselyyn toisella kielellään suo-

mella, jota osa heistä oli opiskellut vasta lyhyen aikaa. Tällöin voi kyseenalaistaa sen, kuinka hyvin he osasivat ilmaista itseään ja ajatuksiaan, ja myös väärinkäsitysten mahdollisuus omien tulkintojeni kanssa on suurempi kuin jos informantit olisivat olleet äidinkieltään suomenkielisiä.

Yleisesti kyselylomakkeeni onnistui mielestäni kuitenkin hyvin. Vaikka monien informanttien vastaukset olivat lyhyitä, niistä löytyi kuitenkin hyvin erilaisia diskursseja, joista monet olivat samoja kuin aikaisemmassakin tutkimuksessa on löydetty. Kyselylomake oli pitkä, mutta mielestäni oli hyödyllistä kysyä osittain samoja asioita useammasta eri näkökulmasta. Jako äidinkieleen, suomen kieleen ja kaksikielisyyteen oli mielestäni onnistunut. Muiden kielten vastaukset olivat niukempia, pitkälti koska kysymyksiäkin oli selvästi vähemmän, mutta mielestäni niistä oli kuitenkin tärkeää kysyä, jotta informanttien kieli-resurssit selviäisivät kokonaisuudessaan. Kielen ja kulttuurin väliseen yhteyteen liittyvät kysymykset olivat informanteille liian vaikeita, mutta toisaalta kielen ja kansallisuuden yhteyteen liittyviä mielenkiintoisia vastauksia tuli muiden kysymysten yhteydessä.

Suomessa syntyneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten ajatuksia kielistään olisi mielenkiintoista selvittää laajemmalla aineistolla. Jo näin pienenkin aineiston kohdalla selvisi, että joitain eroja selvästi kuitenkin ilmenee Suomessa syntyneiden ja Suomeen itse muuttaneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten asenteiden välillä. Selvemmin erot näkyvät ainakin oman pienen aineistoni kohdalla suhtautumisessa suomen kieleen kuin omaan äidinkieleen. Vasta joitakin vuosia Suomessa asuneelle suomen kieli on vielä vahvasti oppimisen kohde ja samalla nuorille myös opiskelun väline. Suomessa syntyneille kahdelle seitsemästä informantista suomen kieli on kuitenkin äidinkieli, mikä selvästi osoittaa, että heille suomen kielellä on hyvin erilainen ja syvempi merkitys. Suomessa syntyneet vastaajat ovat odotetustikin selvästi varmempia omasta suomen kielen taidostaan kuin Suomeen itse muuttaneet.

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrä on kasvanut moninkertaiseksi viimeisten vuosikymmenten aikana ja jatkaa mitä todennäköisimmin edelleen kasvuaan. Siksi tutkielmani on mielestäni erittäin ajankohtainen, koska varsinkin kouluissa olisi erittäin tärkeää pystyä tukemaan oppilaan kasvua toimivasti ja tasapainoisesti kaksikieliseksi. Jotta tukeminen voitaisiin tehdä parhaalla mahdollisella tavalla, on tärkeää ymmärtää ajatuksia ja asenteita nuorten mielissä. Esimerkiksi oman äidinkielen opiskelun tärkeys olisi hyvä

perustella oppilaalle kunnolla, ja korostaa äidinkielen ylläpidon merkitystä. Joko suomi toisena kielenä tai äidinkielen tunneilla voisi olla hyvä myös ottaa esille niitä asioita, joita kaksikielisyyteen kasvamiseen kuuluu, ja miten kahta kieltä saisi tulevaisuudessakin ylläpidettyä mahdollisimman onnistuneesti. Tutkielmani perusteella oppilaille olisi hyvä selittää esimerkiksi kaksikielisyyteen kasvamiseen kuuluvia asioita, kuten että koodinvaihto tai ”kielten sekoittaminen” eivät ole automaattisesti kielteisiä ilmiöitä tai todisteita siitä, että jompikumpi kieli olisi heikentymässä, vaikka joissain tapauksissa tosin voivatkin olla.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

48 kyselylomaketta, jotka on kerätty kahdeksasta oululaisesta koulusta.

Kirjallisuus

- ALANEN RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.
- AROLA, LAURA 2004: *Identiteetti, diskurssi ja kielet. Ruotsin torniolaaksolaisten nuorten suhde suomeen ja meänkielen.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- ESKOLA, JARI – SUORANTA, JUHA 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
- HAIKKOLA, LOTTA 2012: *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit.* Väitöskirja. Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER, ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 155. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti.* Tampere: Vastapaino.
- HOLMI, HANNA-KAISA 2008: *Lukiolaisnuorten kieliasenteiden diskurssianalyttistä tulkin-
taa.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- ISKANIUS, SANNA 2006: *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti.* Väitöskirja. Jyväskylä studies in humanities 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2002: Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa – venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen ja Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* s. 200–218. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

- KALAJA, PAULA 1999: Kieli ja asenteet. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 45–72. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 1. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- KALAJA, PAULA – ALANEN, RIIKKA – DUFVA, HANNELE 2011: Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 8–32. Helsinki: Finn Lectura.
- KANGAS, ELINA 2012: *Nuorten aikuisten meänkielen puhujien suhtautuminen omaan kieleen*. Pro gradu -tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- KIELITOIMISTON SANAKIRJA*. Päätoimittaja Eija-Riitta Grönros Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006.
- KUNNAS, NIINA 2013: Vienankarjalaisten kielikäsitteitä. – Pekka Suutari (toim.), *Karjalakuvaa rakentamassa*. s. 289–330. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1389. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KURIKKA, MARI 2004: *Juuret ja hedelmät. Unkarinsuomalaisten kielellisestä ja kansallisesta identiteetistä*. Pro gradu -tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- LEHTONEN, HEINI 2008: Maahanmuuttajataustaisten koululaisten monet kielet. – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla* s. 103–124. Tietolipas 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARTIN, MAISA 2002: Suomen kielen oppijasta sen käyttäjäksi. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* s. 39–53. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 1999: Suomi toisena ja vieraana kielenä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 157–178. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 1. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MÄNTYNEN, ANNE – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – SOLIN, ANNA 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöjä. – Virittäjä 116 s. 325–347.
- NIKANNE, URPO 2002: Äidinkielen merkitys ihmiselle – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 16–34 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO [1991] 1992: Monikielinen Suomi. – Tapani Lehtinen & Susanna Shore (toim.), *Kieli, valta ja eriarvoisuus. Esitelmää 18. kielitieteen päiviltä* s. 11–32. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- OPETUSHALLITUS [TILASTOKESKUS] 2009: 7–15-Vuotiaat äidinkielen mukaan -taulukko
http://www.oph.fi/download/121572_kouluikaiset_vieraskieliset_yht_2008.pdf
 (24.6.2014)
- 2013: Omana äidinkielenä opetetut kielet ja opetukseen osallistuneiden määrät vuonna 2012
http://www.oph.fi/download/151746_Omana_aidinkielenä_opetetut_kielet_ja_opetukseen_osallistuneiden_maarat_vuon.pdf (24.6.2014)
- OULUN KAUPUNKI 2014: *Kotini on täällä. Kotouttamisohjelma 2013–2017.*
http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=32f15a41-9446-4dd0-bcc9-6f9a428bd3e0&groupId=526368 (24.6.2014)
- 2004: *Oulun kaupungin opetussuunnitelma* <http://www.ouka.fi/opetussuunnitelma>
 (24.6.2014)
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena – M.K. Suojanen – Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä.* s. 35–110 Helsinki: Gaudeamus.
- PERUSKOULUN OPETUSSUUNNITELMA 2004
HTTP://WWW.OPH.FI/DOWNLOAD/139848_POPS_WEB.PDF (11.11.2011)
- PIETIKÄINEN, SARI – DUFVA, HANNELE – LAIHIALA-KANKAINEN, SIRKKA 2002: Kieli, kulttuuri ja identiteetti. Ääniä Suomennimeltä. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* s. 9–18. Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- POLVI, TIINA 2007: *Britanniansuomalaisten kansallinen ja kielellinen identiteetti.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina.* Väitöskirja. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 123–150. Tampere: Tampereen yliopisto.
- REINIKKA, MATTI 2007: *Veressä ja Sielussa. Ruotsinsuomalaisten suhtautuminen suomen kieleen.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- RÄISÄNEN, ANNA-KAISA 2006: *Kveenien kielellinen identiteetti. Tapaustutkimus viiden porsankilaisen kveenin kielellisen identiteetin rakentumisesta.* Pro gradu -tutkielma.

Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu:
Oulun yliopisto.

SKUTNABB-KANGAS, TOVE 1988: *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. *Linguistica & philologica* – sarja. Helsinki: Gaudeamus.

TILASTOKESKUS 2013: Vieraskieliset opiskelijat ja ulkomaiset opiskelijat aluehallintovirastoittain koulutussektoreittain 2012. Helsinki: Tilastokeskus
http://www.tilastokeskus.fi/til/opiskt/2012/opiskt_2012_2014-01-29_tau_005_fi.html
(24.6.2014)

--- 2013: Väestörakennetiedot
http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2013/vaerak_2013_2014-03-21_tie_001_fi.html
Helsinki: Tilastokeskus (24.6.2014)

--- Väestörakennetaulukot:
http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp Helsinki: Tilastokeskus 24.6.2014

TILASTOKESKUS – OPETUSHALLITUKSEN WERA-WEB RAPORTOINTIPALVELU 2011: Perusopetuksen vieraskielisten oppilaiden lukumäärä vuosina 2005–2010
http://www.oph.fi/download/138717_Vieraskieliset_oppilaat_peruskoulussa_2005-2010.pdf (24.6. 2014) Helsinki: Tilastokeskus

TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2009 [2002]: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

TYNI, MARIA 2003: *Yliopisto-opiskelijoiden ajatuksia suomen kielen merkityksestä. Kyllä se on kummiski sitä jotaki sanotaanko suomalaisuutta*. Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto

VALLO, TIINA 2007: *Vironsuomalaisten opiskelijoiden kielellinen akkulturaatio ja identiteetti*. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.

LIITE 1 KYSELYLOMAKE

Ikä: _____ Sukupuoli: Tyttö _____ Poika _____

Mikä on äidinkielesi:

Minkä maan kansalainen olet? Entä vanhemmat?

Kuinka monta vuotta olet asunut Suomessa?

Seuraavat kysymykset liittyvät äidinkieleesi.

1. Milloin käytät äidinkieltäsi? Kenen kanssa puhut sitä?

---

2. Mitä ajattelet äidinkielestäsi? Millainen se on? (kirjoita 3 asiaa)

---

3. Kuinka hyvin osaat äidinkieltäsi?

---

4. A) Opiskeletko nyt äidinkieltäsi koulussa? Kyllä _____ En _____

B) Haluaisitko opiskella äidinkieltäsi koulussa? Miksi? / Miksi et?

---

5. Mikä merkitys äidinkielen osaamisella on sinulle tulevaisuudessa?

---

6. Mitä ajattelet siitä, jos äidinkielen taitosi tulevaisuudessa huonontuisi?

---

7. Voisitko lopettaa äidinkielesi käytön kokonaan? Miksi? / Miksi et?

---

8. Mitä ajattelet äidinkielesi opettamisesta mahdollisille tuleville lapsillesi? Miksi opettaisit / Miksi et?

---

9. Mitä sinulle merkitsee, että osaat äidinkieltäsi?

---

10. Mitä ajattelet äidinkielen merkityksestä verrattuna muihin kieliin?

---

11. Miten äidinkielen merkitys on muuttunut nyt kun olet asunut Suomessa?

Seuraavat kysymykset liittyvät suomen kieleen.

1. Milloin käytät suomen kieltä? Kenen kanssa puhut sitä?

---

2. Mitä ajattelet suomen kielestä? Millainen se on? (kirjoita 3 asiaa)

---

3. Mitä ajattelet suomen kielen opiskelusta koulussa?

---

4. Millainen on mielestäsi suomen kielen taitosi? Mitä ajattelet siitä?

---

5. Mitä suomen kielen alueita (kirjoittaminen, puhuminen, ymmärtäminen...) sinä haluat eniten parantaa? Miksi?

---

6. Mitä sinulle merkitsee, että osaat suomea?

Kaksikielisyys

1. Oletko mielestäsi kaksikielinen? Miksi olet? / Miksi et ole?

---

2. Jos olet kaksikielinen, onko se mielestäsi sinulle etu vai haitta? Perustele.

---

3. Käytätkö mielestäsi enemmän äidinkieltäsi vai suomen kieltä?

---

4. Käytätkö joskus suomen kielen sanoja kun puhut äidinkieltäsi tai toisinpäin?

Muut kielet

1. Mitä muita kieliä osaat? Mitä ajattelet niistä?

---

2. Milloin käytät näitä muita kieliä?

Kulttuurikysymykset

1. Miten äidinkielen osaaminen liittyy mielestäsi siihen, kuinka hyvin tunnet kulttuurista taustaa-

si?

---

2. Miten suomen kielen osaaminen mielestäsi liittyy Suomen kulttuurin tuntemiseen?

Oletko miettinyt tällaisia asioita aikaisemmin?

Mitä mieltä olit kysymyksistä?

Muita kommentteja?

KIITOS PALJON VASTAUKSISTASI!

Sukupuoli	Ikä	Äidinkieli (oma tai vanhempien kansalaisuus)	Suomessaoloaika (vuosina)
Tyttö	16	venäjä	5
Tyttö	13	somalia	2
Tyttö	18	aramea (Irak)	10
Tyttö	17	aramea (Irak)	9
Tyttö	16	venäjä	6
Tyttö	12	serbia	11
Tyttö	15	denga, arabia (Sudan)	8
Tyttö	15	somali	3
Tyttö	17	thai	4
Tyttö	17	italia	16
Tyttö	17	arabia (Irak)	2
Tyttö	11	somali	9
Tyttö	13	somali	9
Tyttö	14	kuku (Sudan, Uganda)	yli 7 vuotta
Tyttö	12	vietnam	7
Tyttö	12	espanja	11
Tyttö	11	portugali (Brasilia)	3
Tyttö	14	venäjä	5
Tyttö	17	thai	3
Tyttö	16	somali	3
Poika	16	thai	4
Poika	16	vietnam	3
Poika	16	somali	4
Poika	16	somali	4
Poika	13	venäjä	4
Poika	17	thai	7
Poika	17	somali	9
Poika	18	thai	9
Poika	17	dinka (Sudan)	8
Poika	16	albania	9
Poika	13	somali	3
Poika	15	persia, dari (Afganistan)	3
Poika	15	somali	1
Poika	14	vietnam	6
Poika	13	dinka (Sudan)	9
Poika	15	somali	9
Poika	15	arabia (Irak)	7
Poika	16	arabia (Sudan)	7
Poika	16	denka, arabia (Sudan)	8
Poika	17	somali	2
Poika	16	turkki	1
Tyttö	12	(vietnam) ja suomi	syntynyt Suomessa
Tyttö	13	vietnam	syntynyt Suomessa
Tyttö	13	assyria (Irak)	syntynyt Suomessa
Tyttö	12	vietnam	syntynyt Suomessa
Tyttö	12	assyria (Irak), suomi	syntynyt Suomessa
Poika	18	kurdi	syntynyt Suomessa
Poika	13	assyria (Irak)	syntynyt Suomessa

LIITE 2 INFORMANTTI-
EN TAUSTATIEDOT